

รายงานการศึกษาส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศ ในการขับเคลื่อน
ความคืบหน้า ของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน :
กรณีศึกษาการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ

จัดทำโดย นางสาวอัจฉราพรรณ ยาวะประภาษ
รหัส 9038

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ 9 ปี 2560
สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ
ลิขสิทธิ์ของกระทรวงการต่างประเทศ

รายงานการศึกษาส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศ ในการขับเคลื่อน
ความคืบหน้า ของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน :
กรณีศึกษาการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ

จัดทำโดย นางสาวอัจฉราพรรณ ยาวะประภาษ
รหัส 9038

หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ 9 ปี 2560
สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ
รายงานนี้เป็นความคิดเห็นเฉพาะบุคคลของผู้ศึกษา

เอกสารรายงานการศึกษาส่วนบุคคลนี้ อนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรนักรับบริหารการทูตของกระทรวงการต่างประเทศ

ลงชื่อ.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชูเกียรติ พันธ์พรประสิทธิ์)
อาจารย์ที่ปรึกษา

ลงชื่อ.....
(เอกอัครราชทูต สุรพงษ์ ชัยนาม)
อาจารย์ที่ปรึกษา

ลงชื่อ.....
(เอกอัครราชทูต ธฤต จรุงวัฒน์)
อาจารย์ที่ปรึกษา

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ปัญหาสังคมผู้สูงอายุเป็นประเด็นท้าทายในสังคมโลกและในอาเซียน ทุกประเทศในประชาคมอาเซียนจะต้องเผชิญกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศในอาเซียนจะมีระยะเวลาที่ต่างกัน แต่จำนวนสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามบริบทของแต่ละประเทศ จากการคาดการณ์ของสหประชาชาติ ใน พ.ศ. 2583 ทุกประเทศในประชาคมอาเซียนจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ดังนั้น การเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุจะเป็นวาระสำคัญร่วมกันของประเทศสมาชิกอาเซียน หากไทยสามารถผลักดันประเด็นนี้สำเร็จย่อมถือว่าไทยได้ผลักดันประเด็นที่เป็นวาระของประชาชนซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนทั้งภูมิภาค และส่งเสริมผลประโยชน์ของทุกประเทศรวมทั้งไทย ซึ่งจะทำให้ไทยมีบทบาทในการขับเคลื่อนความคืบหน้าของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนซึ่งจะช่วยส่งเสริมบทบาทของไทยในภูมิภาคได้

อย่างไรก็ดี โดยที่หน่วยงานที่รับผิดชอบประเด็นการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุของไทยและอาเซียนมีหลายหน่วยงาน กระทรวงการต่างประเทศจึงจำเป็นต้องบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานภายในประเทศที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะได้มีความเข้าใจตรงกันเรื่องทำที่ของไทย และผลประโยชน์หลักที่ไทยต้องการผลักดันประเด็นดังกล่าวในเวทีอาเซียน ทั้งนี้ การผลักดันปัญหาสังคมผู้สูงอายุในอาเซียนต้องคำนึงถึงการบูรณาการการทำงานของอาเซียนเช่นกัน เนื่องจากมีองค์กรเฉพาะสาขาของอาเซียน 2 องค์กรที่รับผิดชอบปัญหาสังคมผู้สูงอายุ คือ สาขาสวัสดิการสังคมและการพัฒนาและสาขาสาธารณสุข ซึ่งทั้งสององค์กรเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าวแต่ไม่มีการบูรณาการแผนงานและโครงการระหว่างกัน

ดังนั้น เพื่อเร่งรัดการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุในประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศได้ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและในอาเซียนเพื่อผลักดันการออกแถลงการณ์ในระดับผู้นำอาเซียนบวกสามเรื่อง “สูงอายุอย่างมีศักยภาพ” เพื่อยืนยันเจตนารมณ์ระดับผู้นำในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุในภูมิภาค ส่งเสริมขีดความสามารถของอาเซียนในการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ เมื่อมีการออกแถลงการณ์แล้ว กระทรวงการต่างประเทศต้องผลักดันให้แถลงการณ์ดังกล่าวมีผลในทางปฏิบัติ โดยได้เสนอให้มีการจัดตั้งศูนย์อาเซียนเพื่อผู้สูงอายุอย่างมีศักยภาพและนวัตกรรม (ASEAN Centre for Active Ageing and Innovation) ในช่วงเวลาที่ไทยเป็นประธานอาเซียนใน พ.ศ. 2562 โดยมีเป้าหมายที่จะให้เป็นศูนย์ในระดับภูมิภาคที่มีหน้าที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม รวมทั้งการทำวิจัยเกี่ยวกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งจะเป็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมมากที่สุดเพราะนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนไทยและประชาชนอาเซียนแล้ว ยังสามารถผลักดันนโยบายอาเซียนที่จะสร้างผลประโยชน์ให้กับไทยและประเทศสมาชิกด้วย ทั้งนี้ บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศในการผลักดันให้มีการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุจึงเป็นการขับเคลื่อนให้ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนเดินหน้าต่อไปอย่างมั่นคงและประชาชนได้ประโยชน์อย่างแท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

การจัดทำรายงานการศึกษาส่วนบุคคลฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีจากการชี้แนะ ให้คำปรึกษา และคำแนะนำเชิงวิชาการจากคณะอาจารย์ที่ปรึกษา 3 ท่าน คือ รองศาสตราจารย์ ดร. ชูเกียรติ พันธ์พรประสิทธิ์ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก เอกอัครราชทูต สุรพงษ์ ชัยนาม และเอกอัครราชทูต ธฤต จรุงวัฒน์ ซึ่งผู้ศึกษาขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

นอกจากนั้น ผู้ศึกษาขอขอบคุณผู้บริหารกรมอาเซียนที่สนับสนุนให้เข้ารับการอบรม หลักสูตรนี้ ตลอดจนขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการทุกท่านที่ได้ อำนวยความสะดวกในทุกๆ ด้านตลอดช่วงเวลาที่เข้ารับการอบรม และหวังว่าผลการศึกษา ข้อเสนอแนะต่างๆ ในรายงานฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ตามสมควรต่อผู้อ่านตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

อัจฉราพรรณ ยาวะประภาช
สิงหาคม 2560

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ง
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ภูมิหลังและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามการศึกษา	2
1.3 สมมติฐานการศึกษา	3
1.4 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.5 ขอบเขตการศึกษา วิธีการดำเนินการศึกษา และระเบียบวิธีการศึกษา	3
1.6 ประโยชน์ของการศึกษา	3
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	4
2.1 กรอบแนวคิดที่ด้วยความมั่นคงของมนุษย์	4
2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
2.3 สรุปกรอบแนวคิด	7
บทที่ 3 ผลการศึกษา	9
3.1 สถานการณ์สังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย	9
3.2 ผลกระทบของปัญหาสังคมผู้สูงอายุต่อประเทศไทย	11
3.3 การดำเนินการของประเทศไทยสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในปัญหาสังคมผู้สูงอายุ	12
3.4 กลไกของประเทศไทยสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในการดำเนินงานด้านปัญหาสังคมผู้สูงอายุและหน่วยงานภายในของไทยที่เป็นผู้ประสานงานหลัก	17
3.5 การดำเนินการขององค์กรเฉพาะสาขา (Sectoral Bodies) ของประเทศไทยสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในปัญหาสังคมผู้สูงอายุ	19
3.6 ปัญหาและอุปสรรคของกระทรวงการต่างประเทศในการผลักดันประเด็นการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ	20
3.7 บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศในการผลักดันปัญหาสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย	23
3.8 บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศในการผลักดันให้แถลงการณ์ “สูงอายุอย่างมีศักยภาพ” มีผลในทางปฏิบัติเพื่อใช้ขับเคลื่อนปัญหาสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทยสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน	25

บทที่ 4 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	27
4.1 สรุปผลการศึกษา	27
4.2 ข้อเสนอแนะ	28
บรรณานุกรม	31
ประวัติผู้เขียน	33

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	ร้อยละของประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปของประเทศในประชาคมอาเซียน พ.ศ. 2556-2583
------------	--

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลังและความสำคัญของปัญหา

เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2558 ประเทศสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียนได้ก่อตั้งประชาคมอาเซียนอย่างเป็นทางการ นับเป็นเหตุการณ์ครั้งประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากอาเซียนได้รวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community : AC) ประกอบด้วย 3 เสาความร่วมมือ ได้แก่ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political–Security Community : APSC) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community : AEC) และประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio–Cultural Community : ASCC) เป้าหมายของการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน คือ เพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันบนเวทีระหว่างประเทศ รวมทั้งเพิ่มความสามารถในการรับมือกับปัญหาภัยคุกคามรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน

ในด้านสังคมและวัฒนธรรม อาเซียนได้พยายามผลักดันประเด็นต่างๆ ที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และได้นำประเด็นดังกล่าวเข้ามาอยู่ในกรอบความร่วมมือประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน โดยได้จัดทำแผนงานการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน พ.ศ. 2552–2558 (ASEAN Socio–Cultural Community Blueprint) ประกอบด้วยความร่วมมือใน 6 ด้านสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การคุ้มครองและให้สวัสดิการทางสังคม สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน และการลดช่องว่างการพัฒนา และได้กำหนดวิสัยทัศน์สำหรับประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนใน พ.ศ. 2568 ให้เป็นประชาคมอาเซียนที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อประชาชน มีความครอบคลุม มีความยั่งยืน มีภูมิคุ้มกัน และมีพลวัต

การรวมตัวเป็นประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนถือเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องภายหลังการก่อตั้งใน พ.ศ. 2558 การขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายของประชาคมอาเซียนเป็นภารกิจสำคัญของประเทศสมาชิกอาเซียนทุกประเทศที่จะต้องร่วมมือกันและเสริมสร้างการรวมตัวกันอย่างสร้างสรรค์ โดยจุดเน้นหลักคือการเล็งเห็นผลประโยชน์ร่วมกันในภูมิภาคหน้า ในส่วนของไทย ได้มีการตั้งคณะกรรมการอาเซียนแห่งชาติ ซึ่งมีรัฐมนตรีต่างประเทศเป็นประธานเป็นกลไกระดับชาติเพื่อทำหน้าที่ขับเคลื่อนการดำเนินการต่างๆ ของไทยในประชาคมอาเซียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ดี ความร่วมมือภายใต้ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนยังไม่มีผลงานที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนตามเป้าหมายการจัดตั้งประชาคมอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ดังนั้น กระทรวงการต่างประเทศในฐานะหน่วยงานหลักในคณะกรรมการอาเซียนแห่งชาติซึ่งมีภารกิจในการขับเคลื่อนประชาคมอาเซียนจะต้องหาแนวทางขับเคลื่อนประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนให้มี

ความก้าวหน้า โดยควรผลักดันประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนเป็นประชาคมที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางและมีเป้าหมายที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนผ่านกิจกรรมที่ให้ความสำคัญกับประชาชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่า การเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุเป็นประเด็นที่ควรได้รับการผลักดัน เนื่องจากปัญหาสังคมผู้สูงอายุเป็นปัญหาร่วมกันของประเทศสมาชิกอาเซียนทุกประเทศ การเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุจะเป็นวาระสำคัญร่วมกันของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน หากไทยผลักดันประเด็นดังกล่าวสำเร็จย่อมถือได้ว่าผลักดันประเด็นที่เป็นวาระของประชาชนซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนทั้งภูมิภาค ไทยจะได้รับความร่วมมือด้วยดีจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ เพื่อร่วมกันผลักดันประเด็น นี้ให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถนำผลงานดังกล่าวไปขับเคลื่อนความคืบหน้าของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมได้

ปัจจุบัน ปัญหาสังคมผู้สูงอายุกำลังเป็นประเด็นท้าทายในสังคมโลก เนื่องจากปัญหาดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม สำหรับอาเซียน ค่าเฉลี่ยของสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งหมดของสมาชิกอาเซียนอยู่ที่ 10.9 % และมีการคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 29 % ภายใน พ.ศ. 2593 โดยการเพิ่มขึ้นดังกล่าวเป็นการเพิ่มขึ้นเกือบ 3 เท่าในช่วง 35 ปี โดยหากพิจารณาค่าเฉลี่ย สามารถกล่าวได้ว่าใน พ.ศ. 2558 อาเซียนได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว (มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 7) โดยประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ คือ ไทย และเวียดนาม อยู่ที่ระดับ 17.9 % และ 12.3 % ขณะที่สิงคโปร์อยู่ที่ระดับ 20.3 % เป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์แล้ว¹

อย่างไรก็ดี ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนยังไม่มีแผนปฏิบัติการในการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุอย่างจริงจัง ทั้งๆ ที่เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสังคมของประเทศสมาชิก และหากผลักดันสำเร็จทุกประเทศก็จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ในส่วนของหน่วยงานไทยที่เป็นหน่วยประสานงานหลักกับองค์กรเฉพาะสาขาของอาเซียน (Sectoral Bodies) ที่รับผิดชอบงานด้านผู้สูงอายุ ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักกับองค์กรเฉพาะสาขาด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนา และกระทรวงสาธารณสุขซึ่งเป็นหน่วยประสานงานหลักกับองค์กรเฉพาะสาขาด้านสาธารณสุข ก็ยังไม่ได้ดำเนินการผลักดันประเด็นปัญหาสังคมผู้สูงอายุในกรอบอาเซียนในช่วงที่ผ่านมาเช่นกัน เนื่องจากประเด็นปัญหาสังคมผู้สูงอายุเป็นเพียงหนึ่งในประเด็นสำคัญ อื่นๆ ขององค์กรเฉพาะสาขาทั้งสององค์กรของอาเซียน

1.2 คำถามในการศึกษา

ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาว่าหากกระทรวงการต่างประเทศต้องการจะผลักดันการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุซึ่งเป็นปัญหาร่วมกันของอาเซียนเป็นประเด็นที่จะขับเคลื่อนความคืบหน้าของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศจะต้องดำเนินการอย่างไร โดยพิจารณาจากการดำเนินการภายในประเทศเพื่อให้มีแนวร่วมในการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อน แล้วจึงนำประเด็นดังกล่าวเข้าสู่การพิจารณาของอาเซียน เพื่อให้ไทยมีบทบาทหลักในการดำเนินการให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

¹ UN Population Division, รายงาน The World Population Prospect : The Revision 2015.

1.3 สมมติฐานการศึกษา

สาเหตุที่การเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุไม่ได้รับการผลักดันจากหน่วยงานในประเทศก่อนที่จจะนำเสนอในกรอบประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนความคืบหน้านั้นเพราะประเด็นดังกล่าวมีความคาบเกี่ยวระหว่างหน่วยงานของไทยจึงขาดหน่วยงานรับผิดชอบหลักที่จะนำไปขับเคลื่อนต่อในเวทีอาเซียน

1.4 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.4.1 เพื่อพิจารณาปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้การเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุไม่ได้รับการผลักดันร่วมกันจากหน่วยงานภายในประเทศของไทยก่อนเสนอให้ประเทศสมาชิกอาเซียนให้ความเห็นชอบ

1.4.2 เพื่อพิจารณาบทบาทที่กระทรวงการต่างประเทศควรดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนให้การเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุมีความก้าวหน้า

1.5 ขอบเขตการศึกษา วิธีการดำเนินการศึกษา และระเบียบวิธีการศึกษา

1.5.1 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาว่ากระทรวงการต่างประเทศซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในคณะกรรมการอาเซียนแห่งชาติควรดำเนินการอย่างไรในการขับเคลื่อนให้การเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นประเด็นร่วมกันของประเทศสมาชิกอาเซียนมีความก้าวหน้า โดยจะศึกษาในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2558 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการก่อตั้งประชาคมอาเซียน ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2560

1.5.2 วิธีดำเนินการศึกษา และระเบียบวิธีการศึกษา

ผู้ศึกษาจะใช้ระเบียบวิธีวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลในแบบการวิเคราะห์เชิงบรรยาย (Descriptive analysis) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเอกสาร (Documentary research) จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้แก่ เอกสารของหน่วยงานและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องของไทย และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ เอกสารวิจัยและบทความทางวิชาการของนักวิชาการของไทยและต่างประเทศ

1.6 ประโยชน์ของการศึกษา

1.6.1 ทำให้เห็นปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้การเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุไม่ได้รับการผลักดันร่วมกันจากหน่วยงานภายในประเทศของไทยก่อนเสนอให้ประเทศสมาชิกอาเซียนให้ความเห็นชอบ

1.6.2 ช่วยในการพิจารณากำหนดบทบาทของกระทรวงการต่างประเทศเพื่อขับเคลื่อนความร่วมมือภายใต้กรอบประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนให้มีความก้าวหน้า

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 กรอบแนวคิดว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์²

แนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ได้รับความสนใจจากนักวิชาการและผู้กำหนดนโยบายสาธารณะต่างๆ ที่เรียกร้องให้ทบทวนและขยายความคำว่าความมั่นคงให้กว้างขวางกว่าความมั่นคงของรัฐเพราะเห็นว่ามนุษย์เป็นสมาชิกพื้นฐานของการก่อกำเนิดของสังคมในระดับต่างๆ มาเป็นเวลานาน แนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ได้ปรากฏอยู่ในคำปฏิญญาสากลเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้วแต่ไม่ได้รับความสนใจอย่างจริงจังจนกระทั่งมีการกล่าวถึงแนวคิดดังกล่าวมากขึ้นในต้นทศวรรษ 1990 เมื่อรัฐบาลแคนาดาและนอร์เวย์ผลักดันให้ริเริ่มการสนับสนุนแนวคิดดังกล่าวภายใต้โครงการเพื่อการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ซึ่งได้นำเสนอแนวคิดนี้ในรายงานการพัฒนามนุษย์ (The Human Report) ฉบับ พ.ศ. 2537 หรือหนึ่งปีก่อนการประชุมสุดยอดว่าด้วยการพัฒนา (The World Summit for Social Development) ซึ่งจัดขึ้นในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2538 อันเป็นปีแห่งการเฉลิมฉลองครบรอบกึ่งศตวรรษแห่งการก่อตั้งสหประชาชาติด้วยประโยคสำคัญที่ว่า “การแสวงหาความมั่นคงของมนุษย์มีอยู่ในการพัฒนาไม่ใช่อาวุธ” (The search for human security lies in development not in arms)

แนวคิดนี้มีสาระสำคัญสองประเด็นที่แตกต่างกันแต่สัมพันธ์กัน คือ “อิสรภาพจากความหวาดกลัว (freedom from fear) และ “อิสรภาพจากความขาดแคลน” (freedom from want) นับเป็นความพยายามครั้งสำคัญในสองประเด็นหลัก คือ การเชื่อมโยงสภาวะความไม่มั่นคงระดับรัฐชาติเข้ากับความไม่มั่นคงระดับประชาชน อันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่มีความสำคัญยิ่งของรัฐชาติ และการสร้างคำจำกัดความคำว่า “ความมั่นคง” เสียใหม่ จาก “ความมั่นคง” ในความหมายเดิมซึ่งเป็นเรื่องการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองและการทหารและดินแดนมาสู่ “ความมั่นคง” ด้านการพัฒนามนุษย์และสังคม

ตามรายงานของ United Nations Development Program : UNDP ความมั่นคงของมนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 7 ประการ คือ³

- 1) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หมายถึง การมีหลักประกันของรายได้ที่แน่นอนและมั่นคง
- 2) ความมั่นคงด้านอาหาร หมายถึง ความสามารถทางกายภาพและเศรษฐกิจที่จะนำไปสู่แหล่งอาหารได้
- 3) ความมั่นคงด้านสุขภาพ หมายถึง การปลอดพ้นจากแหล่งเชื้อโรคและการแพร่ระบาด รวมถึงความสามารถในการเข้าถึงบริการด้านการรักษาพยาบาล

² Pauline Kerr, “Human Security”, in Alan Collins, *Contemporary Security Studies* (Oxford: Oxford University Press, 2007), pp.91–108.

³ United Nations Development Program, *UNDP Human Development Report*, (1994), pp.22–38.

4) ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถที่จะเข้าถึงแหล่งน้ำที่บริโภคได้ อากาศที่บริสุทธิ์ มีคุณภาพและผืนแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์

5) ความมั่นคงด้านบุคคล หมายถึง ความมั่นคงปลอดภัยจากภัยคุกคามและความรุนแรง ทางกายภาพที่อาจมาจากปัจเจกบุคคลอื่นๆ หรือปัจจัยอื่นๆ ภายในรัฐ ความปลอดภัยจากการถูก เอารัดเอาเปรียบภายในสังคมของตนเอง ชุมชน

6) ความมั่นคงของชุมชน หมายถึง ความมั่นคงของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

7) ความมั่นคงด้านการเมือง หมายถึง การปกป้องเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ ค้ำประกันสิทธิที่จะรอดพ้นจากการควบคุมของรัฐบาลในเรื่องความคิดและข้อมูลข่าวสาร

ต่อมาแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ได้รับความสนใจมากขึ้นในวงกว้าง ดังจะเห็นได้ จากการที่กลุ่มที่ให้ความสนใจและสนับสนุนกับแนวคิดนี้มีความคิดแตกแยกออกเป็นสองฝ่ายคือ ฝ่าย ที่สนับสนุนแนวคิดนี้ในความหมายแบบแคบกับฝ่ายที่สนับสนุนแนวคิดนี้ในความหมายแบบกว้าง แนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ในความหมายแบบแคบเน้นความอิสระจากความกลัวต่อการ คุกคามหรือการใช้ความรุนแรงทางการเมือง เป็นการป้องกันปัจเจกบุคคลหรือชุมชนในส่วนรวมให้ รอดพ้นจากภัยสงครามและความรุนแรงทางการเมืองรูปแบบอื่นๆ แต่แนวคิดเรื่องความมั่นคงของ มนุษย์ในความหมายแบบกว้างนั้นไม่ได้เน้นแต่เรื่องของความอิสระจากความกลัวเท่านั้น แต่ควรจ ะรวมถึงความอิสระที่จะได้ในสิ่งที่ต้องการต่างๆ เป็นเรื่องของการปกป้องและป้องกันประชาชนจาก อันตรายที่เป็นภัยคุกคามต่อชีวิต ไม่ว่าอันตรายนั้นจะเกิดจากกิจกรรมของมนุษย์หรือปรากฏการณ์ ธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็อันตรายที่อยู่ในเขตแดนหรือนอกเขตแดนก็ตาม

นักวิชาการที่สนับสนุนแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ในความหมายแบบแคบอย่าง แอนดรู แม็ก (Andrew Mack) จากมหาวิทยาลัยบริติช โคลัมเบียในนครแวนคูเวอร์ แคนาดาได้ โต้แย้งว่าสาระสำคัญของแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์นั้นควรจะเป็นเรื่องของความอิสระจาก ความกลัวต่อการคุกคามหรือการใช้ความรุนแรงทางการเมือง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือกลุ่มนี้เน้นว่า ความมั่นคงของมนุษย์เป็นเรื่องของการป้องกันปัจเจกบุคคลหรือชุมชนในส่วนรวมให้รอดพ้นจากภัย สงครามและความรุนแรงทางการเมืองรูปแบบอื่นๆ ซึ่งแม็กเองก็ยอมรับในระดับหนึ่งว่าความรุนแรง ทางการเมืองตามความหมายของกลุ่มนี้อาจจะรวมถึงความรุนแรงที่เกิดจากความยากจนและระบบ การเมืองการปกครองที่มีธรรมาภิบาลในระดับต่ำ

สำหรับนักวิชาการและนักคิดที่ส่งเสริมแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ในความหมาย แบบกว้างนั้น ได้แก่ ราเมช ฐาเคอร์ (Ramesh Thakur) แห่งมหาวิทยาลัยแห่งสหประชาชาติใน กรุงโตเกียวและสมาชิกอื่นๆ ที่มีชื่อเสียงของคณะกรรมการความมั่นคงของมนุษย์แห่ง สหประชาชาติ เช่น อมาตยา เซน (Amartya Sen) นักเศรษฐศาสตร์ชื่อดังซึ่งได้รับรางวัลโนเบลสาขา เศรษฐศาสตร์ใน พ.ศ. 2541 และซาดาโกะ โอกาตะ (Sadako Ogata) อดีตผู้อำนวยการของ สำนักงานข้าหลวงใหญ่ด้านผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (United Nations High Commission on Refugees, UNHCR) นักวิชาการและนักคิดเหล่านี้ต่างเห็นพ้องต้องกันว่าแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ ไม่ใช่เพียงเรื่องของความอิสระจากความกลัวเท่านั้น แต่ควรจจะรวมถึงความอิสระจากความขาดแคลน หรือความอิสระที่จะได้ในสิ่งที่ต้องการต่างๆ (freedom from want) ที่เป็นสาระสำคัญของการ พัฒนามนุษย์ในรายงานของ UNDP ดังกล่าว

อย่างไรก็ดี แม้จะมีแนวทางในการพิจารณาขอบเขตของความหมายของแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ที่แตกต่างดังกล่าว แต่ก็สามารถกล่าวได้ว่านักคิดในทั้งสองแนวทางก็สามารถที่จะประนีประนอมความแตกต่างของตนและพัฒนาความหมายที่สอดคล้องกันได้มากขึ้น ซึ่งอาจจะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับแนวคิดดังกล่าวในอันที่จะทำลายแนวคิดสัจนิยมว่าแนวคิดสัจนิยมนั้นแม้ว่ายังมีความจำเป็นอยู่ในขณะนี้แต่ไม่เพียงพอที่จะใช้อธิบายปรากฏการณ์ความมั่นคงในระบบระหว่างประเทศได้อย่างครบถ้วนอีกต่อไป

2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 อาเซียน 2025 : มุ่งหน้าไปด้วยกัน

หนังสือเล่มนี้รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับการจัดตั้งประชาคมอาเซียน ได้แก่ (1) ปฏิญญากรุงกัวลาลัมเปอร์ว่าด้วยอาเซียน 2025 : มุ่งหน้าไปด้วยกัน (2) วิสัยทัศน์ประชาคมอาเซียน 2025 3) แผนงานของประชาคมอาเซียนทั้งสามเสาความร่วมมือ

ในส่วนของแผนงานประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน พ.ศ. 2559-2568 ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 บทนำ กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญ ความก้าวหน้าในการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรคและความท้าทาย และเป้าหมายและทิศทางในการดำเนินงานภายหลังปี พ.ศ. 2559

ส่วนที่ 2 คุณลักษณะและองค์ประกอบ (Characteristics and Elements) ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1) เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ (Engages and Benefits) มุ่งเสริมสร้างความมุ่งมั่น การมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบทางสังคมของประชาชนอาเซียน

2) มีความครอบคลุม (Inclusive) มุ่งส่งเสริมการเข้าถึงโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน ส่งเสริมและพิทักษ์สิทธิมนุษยชน มุ่งจัดการกับอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิและโอกาสอย่างเท่าเทียมสำหรับประชาชนอาเซียน และมุ่งส่งเสริมและพิทักษ์สิทธิมนุษยชนของสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ คนพิการ แรงงานต่างด้าว กลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มด้อยโอกาสและกลุ่มชายขอบตลอดทุกช่วงวัย

3) มีความยั่งยืน (Sustainable) มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสังคมที่สมดุล และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

4) มีภูมิคุ้มกัน (Resilient) มุ่งยกระดับความสามารถและศักยภาพในการปรับตัว และตอบสนองต่อความเสี่ยงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ

5) มีพลวัต (Dynamic) มีเป้าหมายในการเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมอย่างต่อเนื่องและเป็นสมาชิกประชาคมโลกที่มีบทบาทสูง เสริมสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวย

2.2.2 บทความเรื่อง การสูงวัยของประชากรในประชาคมอาเซียน

โดย จงจิตต์ ฤทธิรงค์, ศุทธิดา ขวณวัน และปราโมทย์ ประสาทกุล มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงสถานการณ์ด้านประชากรของสมาชิกประชาคมอาเซียนในปัจจุบันและในอนาคตจนถึง พ.ศ. 2583 โดยได้พยายามวิเคราะห์สาเหตุ และผลกระทบของภาวะประชากรสูงอายุ รวมทั้งความท้าทายต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุ จากสถิติประชากรของสหประชาชาติและของไทย อาเซียนจะเข้าสู่สังคมสูงอายุทั้งหมดภายใน พ.ศ. 2573 การเข้าสู่ภาวะสูงอายุของสมาชิกอาเซียนมีความเร็วและจังหวะเวลาต่างกัน บางประเทศจะเกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานทั้งในภาคอุตสาหกรรมและครัวเรือน ในขณะที่บางประเทศยังมีแรงงานส่วนเกิน หรือมีแรงงานที่ไม่ตรงกับความต้องการของตลาด สำหรับประเทศที่เข้าสู่สังคมสูงอายุแล้ว อาจมีปัญหาระหว่างผู้สูงอายุที่ต้องการการดูแลระยะยาว ความร่วมมือด้านเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียนซึ่งเปิดโอกาสให้การเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศสมาชิกคล่องตัวยิ่งขึ้น น่าจะช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคอุตสาหกรรมบางประเภท และช่วยให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานผู้ดูแลผู้สูงอายุจากบางประเทศเพื่อตอบสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นในบางประเทศได้

2.3 สรุปกรอบแนวความคิด

แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่ถือว่าปัจเจกบุคคลหรือประชาชนคือเป้าหมายหลักของความมั่นคง เมื่อความมั่นคงของมนุษย์มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่มนุษย์ คุณค่าที่เป็นแกนหลักที่ควรได้รับการปกป้องคุ้มครองจึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่ความมั่นคงปลอดภัยทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังรวมถึงคุณค่าอื่นๆ ด้วย เช่น ความเป็นอยู่ที่ดี ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค การมีสิทธิเสรีภาพ เป็นต้น แนวคิดดังกล่าวนับได้ว่าสอดคล้องกับเป้าหมายหลักของการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ซึ่งมีเป้าหมายประการแรกที่จะทำให้เกิดประชาคมอาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง เป็นสังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน เน้นความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในทุกด้านให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความมั่นคงทางสังคม พร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเนื่องมาจากระบบการพัฒนาและการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน

การศึกษาครั้งนี้จะใช้กรอบแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ในความหมายแบบกว้าง ซึ่งเห็นว่าแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของความอิสระจากความกลัวเท่านั้น แต่รวมถึงอิสระที่จะได้ในสิ่งที่ต้องการต่างๆ ด้วย มาศึกษาการดำเนินการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ทั้งนี้ ตามแผนงานประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน พ.ศ. 2559–2568 ได้ใช้หลักการของแนวคิดดังกล่าวมากำหนดแนวทางการดำเนินการที่สอดคล้องกัน เช่น การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิและสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ โดยมีเป้าหมายเพื่อปกป้องผลประโยชน์ สิทธิ รวมทั้งส่งเสริมโอกาสอย่างเท่าเทียม และยกระดับคุณภาพชีวิต มาตรฐานการดำรงชีพของผู้สูงอายุ การจัดหาแนวปฏิบัติสำหรับการดูแลที่มีคุณภาพและให้การสนับสนุนผู้สูงอายุ ส่งเสริมความคิดริเริ่ม ในระดับภูมิภาคเพื่อสนับสนุนประเทศสมาชิกอาเซียนในการเตรียมความพร้อมรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ เพิ่มเวทีการดำเนินงานในระดับภูมิภาคเพื่อส่งเสริมโอกาสที่เท่าเทียมกันของการเข้าร่วมและการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพของผู้สูงอายุในการพัฒนาและดำเนินการตามนโยบายและแผนงานต่างๆ ของอาเซียน ตลอดจนให้กระบวนการตัดสินใจในทุกระดับ

เป็นไปอย่างครอบคลุม มีส่วนร่วม และสะท้อนเสียงของประชาชน โดยใส่ใจกับความต้องการและความจำเป็นของผู้ที่ตกอยู่ในสถานการณ์ที่เสียเปรียบซึ่งรวมถึงผู้สูงอายุ

ในส่วนของไทย รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของแนวคิดความมั่นคงมนุษย์มากขึ้นจึงได้ยกระดับฐานะของกรมประชาสงเคราะห์ที่เคยสังกัดกระทรวงมหาดไทยขึ้นเป็นกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เมื่อ พ.ศ. 2545 และเป็นหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้เป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลักของไทยในการประสานการดำเนินงานตามแผนงานของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน นอกจากนี้ ประเทศสมาชิกของอาเซียนก็ได้ยกระดับหน่วยงานหรือจัดตั้งกระทรวงที่รับผิดชอบเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์เช่นกัน

โดยที่ประเด็นปัญหาสังคมผู้สูงอายุเป็นประเด็นท้าทายสำคัญของไทยและอาเซียน อีกทั้งสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ และให้ทุกช่วงอายุของสังคมมีความเข้มแข็ง กระทรวงการต่างประเทศจึงควรมีบทบาทในการผลักดันประเด็นการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุในกรอบอาเซียน เพื่อขับเคลื่อนความคืบหน้าของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ซึ่งได้กำหนดประเด็นปัญหาสังคมผู้สูงอายุไว้ในแผนงานประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน พ.ศ. 2559–2568 ไว้แล้ว แต่ยังไม่มีความก้าวหน้าในการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม

บทที่ 3

ผลการศึกษา

ในบทนี้ประกอบด้วยเนื้อหาทั้งหมด 8 ส่วน คือ

1. สถานการณ์สังคมผู้สูงอายุในประชาคมอาเซียน
2. ผลกระทบของปัญหาสังคมผู้สูงอายุต่อประชาคมอาเซียน
3. การดำเนินการของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในปัญหาสังคมผู้สูงอายุ
4. กลไกของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในการดำเนินงานด้านปัญหาสังคมผู้สูงอายุและหน่วยงานภายในของไทยที่ เป็นผู้ประสานงานหลัก
5. การดำเนินการขององค์กรเฉพาะสาขา (Sectoral Bodies) ของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในปัญหาสังคมผู้สูงอายุ
6. ปัญหาและอุปสรรคของกระทรวงการต่างประเทศในการผลักดันประเด็นการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ
7. บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศในการผลักดันปัญหาสังคมผู้สูงอายุในอาเซียน
8. บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศในการผลักดันให้แถลงการณ์ “สูงอายอย่าง มีศักยภาพ” มีผลในทางปฏิบัติเพื่อใช้ขับเคลื่อนปัญหาสังคมผู้สูงอายุในประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

3.1 สถานการณ์สังคมผู้สูงอายุในประชาคมอาเซียน

การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นประเด็นท้าทายในสังคมโลกที่ส่งผลทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม สาเหตุที่ทำให้ประเทศต่างๆ กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุเป็นผลมาจากการเปลี่ยนผ่านทางประชากรศาสตร์ (demographic transition) จากอัตราการเกิดและตายสูงมาเป็นอัตราการเกิดและตายต่ำ ทำให้ประชากรมีชีวิตยืนยาวขึ้น อันเป็นผลมาจากการพัฒนาระบบสาธารณสุขและเทคโนโลยีทางการแพทย์⁴

องค์การสหประชาชาติกำหนดว่า ประเทศใดได้เข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” (aged society) แล้วนั้น พิจารณาได้จากสัดส่วนของประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป ที่มีมากกว่าร้อยละ 7 หากประเทศนั้นมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุ มากกว่าร้อยละ 14 เรียกได้ว่าเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ และหากประเทศใดมีประชากรผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 20 แสดงว่าประเทศนั้นได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด⁵

⁴ Gubhaju, B.B., “Demographic Transition in Southern Asia : Challenges and Opportunities,” Asia-Pacific Population Journal 26, 4 (2011): 3.

⁵ พิมพ์ราไพ พันธ์วิชาติกุล, สังคมสูงวัย : ประเด็นท้าทายใหม่ของอาเซียน, [ออนไลน์], 2558, แหล่งที่มา: [http://www.aseanai.net/ewt-news.php?nid.\[20 กรกฎาคม 2560\]](http://www.aseanai.net/ewt-news.php?nid.[20 กรกฎาคม 2560]).

ปัจจุบัน อาเซียนได้เข้าสู่ภาวะสังคมผู้สูงอายุแล้ว (มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 7) ใน พ.ศ. 2556 มีเพียงสิงคโปร์ ไทย และเวียดนามเท่านั้นที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุ มากกว่าร้อยละ 7 อย่างไรก็ตาม จากการคาดการณ์ของสหประชาชาติ ใน พ.ศ. 2583 ทุกประเทศในประชาคมอาเซียนจะมีสัดส่วนผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 7 ดังนั้น จะถือได้ว่าทุกประเทศผ่านเกณฑ์เป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มขั้น ประเทศที่จะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ได้แก่ กัมพูชา ลาวและฟิลิปปินส์ ประเทศที่จะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์มี 4 ประเทศ ได้แก่ บรูไน อินโดนีเซีย มาเลเซีย และเมียนมาร์ ประเทศที่จะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด ได้แก่ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม ดังรายละเอียดปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ร้อยละของประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปของประเทศในประชาคมอาเซียน พ.ศ. 2556–2583

ประเทศ	2556	2563	2573	2583
บรูไน	4.8	7.1	11.3	16.5
กัมพูชา	4.6	5.7	7.9	10.4
อินโดนีเซีย	6.6	8.0	11.9	17.2
ลาว	4.6	5.2	7.1	10.0
มาเลเซีย	5.9	7.9	11.5	14.7
เมียนมาร์	6.1	7.7	10.9	15.6
ฟิลิปปินส์	4.3	5.5	7.5	9.9
สิงคโปร์	12.3	17.7	27.0	35.1
ไทย	11.3	14.4	20.2	26.2
เวียดนาม	7.4	9.5	14.5	21.0
เฉลี่ย	6.8	8.9	13.0	17.7

ที่มา: “World Population Prospect”, the 2010 Revision, United Nations

หากพิจารณาตามค่านิยมของสังคมผู้สูงอายุด้วยการใช้ร้อยละเป็นตัวชี้วัดแล้ว ใน พ.ศ. 2556 สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม ได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว โดยสิงคโปร์มีร้อยละของผู้สูงอายุสูงที่สุด (ร้อยละ 12.3) และมีแนวโน้มเข้าใกล้สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า จากการคาดการณ์ของสหประชาชาติ สิงคโปร์จะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด คือ มีประชากรผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมดไม่เกิน พ.ศ. 2573 และใน พ.ศ. 2583 สิงคโปร์จะมีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุมากถึงร้อยละ 35.1 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งเพิ่มขึ้นมากกว่า 2 เท่าของร้อยละผู้สูงอายุในปัจจุบัน ทั้งนี้จะสังเกตได้ว่าอัตราเร่งในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของสิงคโปร์จะเร็วกว่าประเทศอื่นๆ ในประชาคมอาเซียน

สำหรับไทย เป็นประเทศที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุมากรองลงมาจากสิงคโปร์ ใน พ.ศ. 2556 ไทยมีสัดส่วนผู้สูงอายุร้อยละ 11.3 ใน พ.ศ. 2563 ไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ จากข้อมูลการ

คาดการณ์ของสหประชาชาติ ไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอดใน พ.ศ. 2573 ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า ไทยใช้เวลาประมาณ 20 ปีในการเปลี่ยนผ่านจากสังคมผู้สูงอายุมาเป็นสังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด ซึ่งถือว่าภาวะสูงอายุของประชากรไทยมีอัตราเร่งเร็วมากใกล้เคียงกับสิงคโปร์ นอกจากนี้ เวียดนาม เป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุใกล้เคียงกับไทย ปัจจุบัน เวียดนามได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว คือ มีประชากรสูงอายุร้อยละ 7.4 และในอีก 20 ปีข้างหน้า คือ พ.ศ. 2583 เวียดนามก็จะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด คิดเป็นช่วงระยะเวลาประมาณ 30 ปีในการเปลี่ยนผ่านสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งใช้เวลายาวนานกว่าไทยเป็นเวลา 10 ปี

ในขณะที่เดียวกัน อินโดนีเซีย เมียนมาร์ และมาเลเซีย จัดเป็นประเทศที่กำลังเปลี่ยนผ่านไปเป็นสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งพบว่าใน พ.ศ. 2556 ทั้งสามประเทศมีสัดส่วนผู้สูงอายุต่ำกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ในอีกไม่ถึง 5 ปีข้างหน้า คือ พ.ศ. 2563 ทั้งสามประเทศจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว และใช้เวลาอีกเพียงไม่เกิน 20 ปีจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ใน พ.ศ. 2583 บรูไน กัมพูชา ลาว มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ถือว่ายังเป็นประเทศที่มีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุเป็นจำนวนน้อยในปัจจุบัน และมีอัตราเร่งช้าในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยพบว่า บรูไน และมาเลเซียจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุพร้อมๆ กันใน พ.ศ. 2563 ในขณะที่ฟิลิปปินส์ กัมพูชา และลาว จะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุใน พ.ศ. 2573 ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบอัตราเร่งของการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศดังกล่าวจะมีอัตราเร่งที่ช้า โดยจะใช้เวลามากกว่า 30 ปีในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์⁶

จากข้อมูลข้างต้น ทำให้เห็นว่าทุกประเทศในประชาคมอาเซียนจะต้องเผชิญกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่อาจจะแตกต่างกันที่เวลา โดยมีอัตราเจริญพันธุ์และการตายที่ลดลงรวมทั้งปัจจัยที่ทำให้ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้นเป็นตัวกำหนดอัตราเร่งของการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของอาเซียน ดังนั้น การเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุจะเป็นวาระสำคัญร่วมกันของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

3.2 ผลกระทบของปัญหาสังคมผู้สูงอายุต่อประชาคมอาเซียน

ปัญหาสังคมผู้สูงอายุส่งผลกระทบต่อประชาคมอาเซียนทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังนี้⁷

3.2.1 เกิดการขาดแคลนแรงงานและการเคลื่อนย้ายแรงงาน

เมื่อมีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุมากขึ้น ประชากรวัยแรงงานลดลง และอัตราการเจริญพันธุ์ต่ำที่ไม่สามารถชดเชยจำนวนแรงงานที่กลายเป็นผู้สูงอายุได้ทันจะทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานได้ ทั้งนี้ ความรุนแรงขึ้นกับอัตราเร่งการสูงอายุของประชากร และการเคลื่อนย้ายแรงงานจะมาชะลอความรุนแรงจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงประชากรได้ เนื่องจากประชากรวัยแรงงานเป็นกลุ่มประชากรที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ การลดลงของจำนวนและสัดส่วนประชากรวัยแรงงานที่เกิดขึ้นแล้วในสิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม และกำลังจะเกิดขึ้นในประเทศอื่นๆ ใน

⁶ จงจิตต์ ฤทธิรงค์, ศุทธิดา ชวนวัน และปราโมทย์ ประสาทกุล. “การสูงวัยของประชากรในประชาคมอาเซียน,” ประชากรและสังคม 2556 :ประชากรและสังคมในอาเซียน ความท้าทายและโอกาส (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม, 2556), หน้า 14–15.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

ประชาคมอาเซียนภายในไม่ถึง 30 ปีข้างหน้า จะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมที่ ต้องการแรงงานในกระบวนการผลิต และส่งผลกระทบต่อผลิตภาพการผลิตของประเทศ ซึ่งอาจเป็น ปัจจัยที่ทำให้เศรษฐกิจชะลอตัวลงได้ นอกจากนี้ การที่จำนวนผู้สูงอายุมากขึ้นและวัยแรงงานลดลง ในภูมิภาคมีส่วนผลักดันให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศ ประเทศที่มีสถานะทาง เศรษฐกิจที่ดีกว่า เช่น สิงคโปร์ บรูไน ไทย และมาเลเซีย จะดึงดูดให้มีการย้ายถิ่นเข้าสูงกว่าจำนวน การย้ายถิ่นออก ส่วนประเทศที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจต่ำ มีอัตราการว่างงานสูง เช่น ลาว กัมพูชา เวียดนาม เมียนมาร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ จะมีการย้ายถิ่นออกนอกประเทศเป็นจำนวนมาก ดังนั้น การย้ายถิ่นจึงนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยชะลอปัญหาสังคมผู้สูงอายุ โดยการเพิ่มสัดส่วนประชากรวัย แรงงาน

3.2.2 การดูแลผู้สูงอายุจะเพิ่มภาระทางการคลังและสวัสดิการของภาครัฐ

สัดส่วนของผู้สูงอายุที่มากขึ้นทำให้การอุปโภค และบริโภคของประชากรกลุ่มนี้สูงขึ้น ตามไปด้วย โรคเฉพาะผู้สูงอายุ เช่น โรคหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน และโรคอัลไซเมอร์ จะมีมากขึ้น และมีความต้องการบริการสุขภาพเฉพาะด้าน และผู้เชี่ยวชาญในการดูแลผู้สูงอายุ

การสูงอายุของประชากรจะทำให้มีประชากรวัยแรงงานจำนวนน้อยลงที่จะ เกื้อหนุนผู้สูงอายุคนหนึ่งทั้งทางตรง (การดูแลพ่อแม่หรือผู้สูงอายุในครอบครัว) และทางอ้อม (ระบบ การจัดเก็บภาษีจากประชากรวัยแรงงาน) หลายประเทศในประชาคมอาเซียนมีวัฒนธรรมการ เกื้อหนุนทางสังคม โดยลูกหลานเป็นคนดูแลผู้สูงอายุ และประเทศกำลังพัฒนาเกือบทุกประเทศใน ประชาคมอาเซียนยังไม่มีระบบสวัสดิการเพื่อดูแลผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ ดังนั้น ผู้สูงอายุจะได้รับ การดูแลและเกื้อกูลกันจากสมาชิกในครอบครัวหรือสังคมเป็นหลัก ความช่วยเหลือด้านการเงินจะเป็น ส่วนช่วยให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตได้อย่างสะดวกขึ้น และจะสามารถเอื้อให้ผู้สูงอายุเข้าถึงระบบสุขภาพ และสิ่งอำนวยความสะดวกได้มากยิ่งขึ้น หากผู้สูงอายุไม่มีบุตรหรือครอบครัวคอยดูแล การพึ่งพา ตนเองจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น ดังนั้น การวางแผนเรื่องการออมสำหรับประชากรในวัยแรงงานนับเป็นเรื่อง ที่ควรพิจารณาเป็นนโยบายที่คำนึงถึงการเกื้อหนุนจากครอบครัวร่วมกับสวัสดิการของภาครัฐ

3.3 การดำเนินการของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในปัญหาสังคมผู้สูงอายุ

ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนได้ให้ความสำคัญกับประเด็นสังคมผู้สูงอายุโดยระบุถึง ผู้สูงอายุในเอกสารสำคัญของอาเซียน ดังนี้

3.3.1 แผนงานการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ค.ศ. 2009–2015 (ASEAN Socio-Cultural Community Blueprint)

ได้ระบุถึงผู้สูงอายุ รวมไปถึงสตรี เด็ก เยาวชน และคนพิการโดยไม่ได้ระบุถึง ผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะ ในส่วนที่กล่าวถึงคุณลักษณะและองค์ประกอบของแผนงาน ดังนี้⁸

3.3.1.1 ข้อ ก. การพัฒนามนุษย์ (A. Human Development) กล่าวถึง ประเด็น สังคมผู้สูงอายุในหัวข้อต่อไปนี้

⁸ กรมาอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ, แผนงานการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ค.ศ. 2009–2015 (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคาริสม่า มีเดีย จำกัด, 2555), หน้า 4–20.

ข้อ ก.4 ส่งเสริมเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยมีมาตรการ ได้แก่ ดำเนินโครงการเสริมสร้างขีดความสามารถเพื่อเพิ่มพูนความรู้ด้านสารสนเทศในอาเซียน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ (สตรี เด็ก และคนพิการ)

ข้อ ก.6 เสริมสร้างทักษะในการประกอบการสำหรับผู้สูงอายุ (สตรี เยาวชน คนพิการ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส และกลุ่มคนชายขอบ) โดยมีเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ คือ เน้นส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ (สตรี เยาวชน คนพิการ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส และกลุ่มคนชายขอบ) ในกำลังแรงงานที่มีผลผลิต) โดยการฝึกอบรมการฝีมือเพื่อปรับปรุงคุณภาพความเป็นอยู่ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาชาติและการรวมตัวทางเศรษฐกิจของอาเซียน

3.3.1.2 ข้อ ค. ความยุติธรรมและสิทธิ (C. Social Justice and Rights)

ข้อ ค.1 การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิและสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ (สตรี เด็ก และคนพิการ) มีเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ คือ ปกป้องผลประโยชน์ สิทธิ รวมทั้งส่งเสริมโอกาสอย่างเท่าเทียมและยกระดับคุณภาพชีวิต มาตรฐานการดำรงชีพสำหรับผู้สูงอายุ (สตรี เด็ก และคนพิการ) โดยมีมาตรการ ได้แก่ (1) สนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาการดูแลและสวัสดิการและคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ (สตรี เด็ก และคนพิการ) โดยแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดีที่สุด ในทุกเรื่อง ที่เกี่ยวข้อง (2) ส่งเสริมการสนับสนุนและยึดถือพันธกรณีที่ปรับปรุงการคุ้มครองทางสังคม แก่ผู้สูงอายุในประเทศสมาชิกอาเซียนผ่านเครือข่ายและการแลกเปลี่ยนข้อมูล (ระบุเฉพาะผู้สูงอายุ) (3) ทำวิจัยและศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุและยารักษาสำหรับผู้สูงอายุ (ระบุเฉพาะผู้สูงอายุ)

3.3.2 แผนงานประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ค.ศ. 2016–2025

ได้ระบุถึงประเด็นผู้สูงอายุ รวมไปถึงสตรี เด็ก เยาวชน คนพิการ แรงงานข้ามชาติ ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส และกลุ่มคนชายขอบ โดยไม่ได้ระบุถึงผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะในส่วนที่กล่าวถึงคุณลักษณะและองค์ประกอบของแผนงาน ดังนี้

3.3.2.1 ข้อ ข. การเป็นประชาคมที่มีความครอบคลุม (B. Inclusive) ได้กล่าวถึงปัญหาสังคมผู้สูงอายุในหัวข้อต่อไปนี้

ข้อ ข. 1 การลดอุปสรรค โดยมีมาตรการเชิงยุทธศาสตร์ ได้แก่ (1) จัดทำแนวปฏิบัติสำหรับการให้การดูแลที่มีคุณภาพและให้การสนับสนุนผู้สูงอายุ (2) ส่งเสริมความคิดริเริ่มในระดับภูมิภาคเพื่อสนับสนุนประเทศสมาชิกอาเซียนในการเตรียมความพร้อมรับมือปัญหาสังคมผู้สูงอายุ (ระบุเฉพาะผู้สูงอายุ)

ข้อ ข. 2 การเข้าถึงอย่างเท่าเทียมกันสำหรับทุกคน โดยมีมาตรการเชิงยุทธศาสตร์ ได้แก่ (1) เพิ่มเวทีการดำเนินงานในระดับภูมิภาคเพื่อส่งเสริมโอกาสที่เท่าเทียมกัน การเข้าร่วมและการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพของผู้สูงอายุ (สตรี เด็ก เยาวชน คนพิการ ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์) ในการพัฒนาและดำเนินการตามนโยบายและแผนงานต่างๆ ของอาเซียน (2) ให้กระบวนการตัดสินใจในทุกๆระดับเป็นไปอย่างครอบคลุม มีส่วนร่วม และสะท้อนเสียงของประชาชน

⁹ กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ, อาเซียน 2025 : มุ่งหน้าไปด้วยกัน (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเพจเมคเกอร์ จำกัด, 2559) หน้า 242–268.

โดยใส่ใจในความต้องการและความจำเป็นของผู้ที่ตกอยู่ในสถานการณ์ที่เสียเปรียบ ซึ่งรวมถึงผู้สูงอายุ (สตรี เด็ก เยาวชน คนพิการ ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์)

ข้อ ข.3 การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยมีมาตรการเชิงยุทธศาสตร์ ได้แก่ (1) ผลักดันความคิดริเริ่มในระดับภูมิภาค และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการเลือกปฏิบัติในทุกรูปแบบ ทั้งในเชิงสถาบัน และรูปแบบอื่นๆ การเอาใจเอาเปรียบ การค้ามนุษย์ การปฏิบัติที่เป็นอันตราย เป็นความรุนแรง และเป็นกรล่วงละเมิดต่อผู้สูงอายุ (สตรี เด็ก เยาวชน คนพิการ ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ แรงงานข้ามชาติ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส และกลุ่มคนชายขอบ) (2) สนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างช่วงวัย ครอบครัว และชุมชนในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุ การจัดการดูแลที่มีคุณภาพ และการคุ้มครองให้แก่ผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับปฏิญญาบูรไน ดารุสซาลามว่าด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว : การดูแลผู้สูงอายุ (ระบุเฉพาะผู้สูงอายุ)

3.3.2.2 ข้อ ค. มีความยั่งยืน (C. Sustainable)

ข้อ ค. 2 เมืองที่มีความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีมาตรการเชิงยุทธศาสตร์ ได้แก่ (1) ส่งเสริมเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ (เด็ก เยาวชน และคนพิการ) ผ่านการประสานงานที่ใกล้ชิดระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดหาระบบโครงสร้างพื้นฐานที่สามารถเข้าถึงได้และมีความยั่งยืน

3.3.2.3 ข้อ ง. มีภูมิคุ้มกัน (D. Resilient)

ข้อ ง. 4 การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่การคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ (สตรี เด็ก เยาวชน คนพิการ ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ แรงงานข้ามชาติ กลุ่มเปราะบาง กลุ่มคนชายขอบ และผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เสี่ยงภัย) เพื่อลดความเสี่ยงเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ และภัยพิบัติจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

จะเห็นได้ว่า แผนงานประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนทั้งสองแผนไม่ได้ระบุถึงประเด็นผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะ แต่ได้ระบุรวมไปกับสตรี เด็ก เยาวชน คนพิการ และกลุ่มเปราะบางอื่นๆ ใดๆก็ดี อาเซียนได้จัดตั้งกลไกความร่วมมือแยกเป็นการเฉพาะสำหรับกลุ่มอื่นๆ ในภายหลัง ดังนี้

1) กลไกด้านเยาวชน ได้แก่ การจัดให้มีการประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนที่รับผิดชอบงานเยาวชน (ASEAN Senior Officials' Meeting on Youth : SOMY) และการประชุมรัฐมนตรีอาเซียน ที่รับผิดชอบงานเยาวชน (ASEAN Ministerial Meeting on Youth : AMMY)

2) กลไกด้านสตรีและเด็ก ได้แก่ การจัดตั้งคณะกรรมการอาเซียนด้านการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิสตรีและสิทธิเด็ก (ASEAN Commission on Promotion and Protection of the Rights of Women and Children : ACWC)

3) ความร่วมมือด้านคนพิการ แม้ว่าความร่วมมือด้านคนพิการของอาเซียนอยู่ในสาขาสวัสดิการสังคมและการพัฒนาเช่นเดียวกับความร่วมมือด้านผู้สูงอายุ แต่อาเซียนมีความร่วมมือกับศูนย์พัฒนาและฝึกอบรมคนพิการแห่งเอเชียและแปซิฟิก (Asia-Pacific Development Centre on Disability : APCD) ซึ่งทุกประเทศสมาชิกอาเซียนได้รับประโยชน์จากโครงการของ APCD ในขณะที่ความร่วมมือด้านผู้สูงอายุยังไม่มีกลไกความร่วมมือในระดับภูมิภาคเป็นการเฉพาะอย่างเป็นทางการ

รูปธรรม แสดงให้เห็นว่า อาเซียนยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุมากเท่าที่ควรในช่วงที่ผ่านมา

3.3.3 ปฏิญญาของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนว่าด้วยปัญหาผู้สูงอายุ

อาเซียนได้ออกปฏิญญาว่าด้วยปัญหาสังคมผู้สูงอายุ 2 ฉบับใน พ.ศ. 2553 และ 2558 ดังนี้

3.3.3.1 ปฏิญญาบรูไนดารุสซาลามว่าด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว : การดูแลผู้สูงอายุ (Brunei Darussalam Declaration on Strengthening Family Institution : Caring for the Elderly)

เป็นปฏิญญาฉบับแรกของอาเซียนที่กล่าวถึงการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะ ที่ประชุมรัฐมนตรีอาเซียนด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนา ครั้งที่ 7 เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ได้ออกปฏิญญาดังกล่าวเนื่องจากตระหนักถึงผลกระทบทางสังคมจากแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุในภูมิภาค และความจำเป็นที่จะต้องรับมือกับปัญหาการให้การดูแลสุขภาพและระบบการสนับสนุนทางสังคม โดยเห็นพ้องที่จะร่วมมือกันส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ รวมถึงลดความเสี่ยงทางสังคมของผู้สูงอายุ ดังนี้

1. พัฒนาระบบส่งเสริมทางสังคมและกระตุ้นให้มีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาที่ส่งเสริมศักยภาพของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ

2. ให้การดูแลและการส่งเสริมที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ ทั้งในรูปแบบของอาสาสมัคร ชุมชน และการจัดการการดูแลแบบทางเลือกโดยครอบครัวและชุมชน

3. ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพึ่งพาตนเอง และศักยภาพในการสร้างรายได้

4. ให้โอกาสในการพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต สามารถกระทำตามเจตนารมณ์ของตนเอง มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยการให้เข้าถึงการบริการทางสังคมและสวัสดิการ แหล่งทรัพยากร การฝึกทักษะ อาชีพ การศึกษาตลอดชีวิต และการมีส่วนร่วมในชุมชน

5. ให้ผู้สูงอายุได้มีชีวิตที่มั่นคง แข็งแรง และมีประสิทธิภาพ ด้วยการลดอัตราความยากจนในผู้สูงอายุ

6. ส่งเสริมคุณภาพการให้บริการด้านสุขภาพและการคุ้มครองทางสังคมแก่ผู้สูงอายุที่รวมถึงการดูแลสุขภาพเชิงป้องกันและการรักษา

7. สนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพแก่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขมูลฐาน เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน นักสังคมสงเคราะห์ ผู้ดูแล และอาสาสมัครในการให้การดูแลผู้สูงอายุ

8. ส่งเสริมศักยภาพของเยาวชนและสร้างความตระหนักในการใช้ชีวิตอย่างถูกสุขลักษณะ และเตรียมพร้อมสำหรับการก้าวสู่วัยผู้สูงอายุและสามารถรับมือกับปัญหาต่างๆ ที่จะมาพร้อมกับวัยผู้สูงอายุได้

9. สนับสนุนการทำวิจัยและแลกเปลี่ยนงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ และการศึกษาเกี่ยวกับผู้ป่วยสูงอายุ

10. เสริมสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ภายใต้อาเซียนที่เกี่ยวข้อง และส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้นกับภาคประชาสังคม ภาคเอกชน สมาคมผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ

ทั้งนี้ ได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนาใช้มาตรการต่างๆ ในการทำให้พันธกิจข้างต้นนี้มีผลในทางปฏิบัติ รวมถึงการระดมทรัพยากรที่เหมาะสมและให้มีการประเมินผลการดำเนินงานประจำปี

3.3.3.2 ปฏิญญากัวลาลัมเปอร์ว่าด้วยปัญหาผู้สูงอายุ: การเพิ่มขีดความสามารถของผู้สูงอายุ ในอาเซียน (Kuala Lumpur Declaration on Ageing : Empowering Older persons in ASEAN)

ที่ประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 27 ที่มาเลเซีย ได้ออกปฏิญญานี้ในวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 เนื่องจากตระหนักว่า ประชากรอาเซียนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นจาก 59.5 ล้านคนใน พ.ศ. 2558 เป็น 127 ล้านคนใน พ.ศ. 2578 ซึ่งจะก่อให้เกิดโอกาสและความท้าทายที่มีนัยยะสำคัญต่อสังคม จึงต้องมีการปรับการดูแลสุขภาพและระบบการสนับสนุนทางสังคมเพื่อตอบสนองความท้าทายที่เกิดขึ้นใหม่ และการสร้างเสริมสุขภาวะให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรงและมีศักยภาพในสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย และเกื้อหนุน เนื่องจากปัญหานี้มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ โดยจะสนับสนุนการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในการเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้สูงอายุภายใต้กรอบของกฎหมาย นโยบาย และแผนงานของสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศ ดังนี้

1) ส่งเสริมให้มีแนวปฏิบัติที่รับผิดชอบร่วมกันในการเตรียมการเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดี แข็งแรง และทรงคุณค่า โดยให้การสนับสนุนครอบครัว ผู้ทำหน้าที่ดูแล และเสริมสร้างความเข้มแข็ง ให้ชุมชนมีบริการดูแลผู้สูงอายุ

2) ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นของคณะระหว่างวัยเพื่อนำไปสู่สังคมของคนทุกช่วงวัย โดยสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิ ปัญหาและความท้าทายของความสูงอายุ และการก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ

3) ส่งเสริมการทำงานตามสิทธิ/ความต้องการที่จำเป็นตลอดทุกช่วงวัย และจัดการกระทำหรือการละเว้นการกระทำทุกรูปแบบบนพื้นฐานของอายุและเพศ โดยให้ผู้สูงอายุได้รับโอกาสเข้าถึงบริการสาธารณะ การเสริมสร้างรายได้ บริการสุขภาพ และสารสนเทศ ตลอดจนมาตรการในการป้องกัน การคุ้มครองทางกฎหมาย และระบบการสนับสนุนที่มีประสิทธิผล

4) บูรณาการเรื่องประชากรผู้สูงอายุในนโยบายสาธารณะและแผนการพัฒนาในระดับชาติ และแผนงานซึ่งอาจรวมถึงการกำหนดการเกษียณอายุและนโยบายการจ้างงานที่ยืดหยุ่น

5) ส่งเสริมการพัฒนาทุนมนุษย์และความเชี่ยวชาญในด้านวิทยาศาสตร์ผู้สูงอายุ และบุคลากรมืออาชีพและกึ่งมืออาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้ดูแลเพื่อตอบสนองความต้องการในปัจจุบันและอนาคตด้านสุขภาพและบริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

6) ส่งเสริมการพัฒนาสารสนเทศที่เชื่อถือได้ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุเชิงประจักษ์และแยกประเภทตามเพศ รวมถึงเสริมสร้างขีดความสามารถในการลดช่องว่างด้านนโยบาย การวิจัย และการปฏิบัติ

7) พัฒนาขีดความสามารถของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรนิติบุคคล องค์กรภาคประชาสังคม ซึ่งรวมทั้งองค์กรสวัสดิการอาสาสมัคร ชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการประสานงานและประสิทธิผลที่ดีขึ้นในการจัดบริการที่มีคุณภาพสำหรับผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับภูมิภาค

8) สนับสนุนการพัฒนาสมาคมผู้สูงอายุ หรือรูปแบบอื่นๆ ของการเป็นเครือข่าย ซึ่งรวมถึงชมรมผู้สูงอายุและเครือข่ายอาสาสมัครในทุกประเทศสมาชิกอาเซียน โดยการเสริมสร้างขีดความสามารถและเปิดโอกาสให้มิเวทีการหรือแลกเปลี่ยนในลักษณะพหุสาขากับรัฐบาลในปัญหาผู้สูงอายุ

9) ส่งเสริมชุมชนและเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุในภูมิภาคโดยการจัดให้มีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ยั่งยืนและเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้

10) สร้างและพัฒนาเครือข่ายและหุ้นส่วนความร่วมมือภายในและระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน รวมถึงประเทศคู่เจรจาและหุ้นส่วนการพัฒนา รวมถึงองค์กรต่างๆ ของสหประชาชาติ องค์กรภาคประชาสังคม ภาคเอกชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ในการสนับสนุนและจัดหาทรัพยากรที่เพียงพอและการดำเนินการที่มีประสิทธิผลตามข้อผูกพันที่ปรากฏในปฏิญญานี้

ทั้งนี้ ได้มอบหมายให้ที่ประชุมรัฐมนตรีอาเซียนด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนา โดยร่วมมือกับที่ประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนา ประสานงานและร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในการเพิ่มขีดความสามารถและพัฒนาแผนปฏิบัติการผู้สูงอายุในระดับภูมิภาคให้เป็นไปตามปฏิญญานี้

อย่างไรก็ดี ปฏิญญาอาเซียนทั้งสองฉบับไม่ได้ก่อให้เกิดพันธกรณีที่ประเทศสมาชิกต้องปฏิบัติตาม แต่ขึ้นกับความพร้อมและความสมัครใจของประเทศสมาชิก ส่วนหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้นำปฏิญญาไปสู่การปฏิบัติ คือ องค์กรเฉพาะสาขาด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนา ซึ่งยังไม่ได้ออกแผนปฏิบัติการระดับภูมิภาคว่าด้วยการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะ

3.4 กลไกของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในการดำเนินงานด้านปัญหาสังคมผู้สูงอายุ และหน่วยงานภายในของไทยที่เป็นผู้ประสานงานหลัก

ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนกำหนดให้ความร่วมมือด้านผู้สูงอายุอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบขององค์กรเฉพาะสาขาของอาเซียน 2 สาขา ทำหน้าที่ขับเคลื่อนการดำเนินงานตามแผนงานประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ได้แก่

3.4.1 สาขาสวัสดิการสังคมและการพัฒนา

มีกลไกการประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโส (ASEAN Senior Officials' Meeting on Social Welfare and Development-SOMSWD) ซึ่งประชุมปีละครั้ง และการประชุมระดับรัฐมนตรี (ASEAN Ministerial Meeting on Social Welfare and Development-AMMSWD) ซึ่งประชุมทุกๆ 2 ปี นอกจากความร่วมมือภายในอาเซียนแล้ว อาเซียนยังมีกลไกหารือระดับเจ้าหน้าที่อาวุโสและรัฐมนตรีด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนากับประเทศบวกสาม ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น และ

เกาหลีใต้ด้วย องค์การเฉพาะสาขาด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนาได้รับมอบหมายให้นำปฏิญญาอาเซียนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาผู้สูงอายุทั้งสองฉบับข้างต้นไปปฏิบัติ

ที่ประชุมรัฐมนตรีอาเซียนด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนา ครั้งที่ 9 เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2559 ได้รับรองยุทธศาสตร์อาเซียนด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนา พ.ศ. 2559–2563 (ASEAN Strategic Framework for Social Welfare and Development 2016–2020) ซึ่งเป็นแนวทางการร่วมมือในอาเซียนเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ เด็ก คนพิการ และกลุ่มเปราะบางอื่นๆ ในอาเซียน

หน่วยงานประสานงานหลักของไทยในกรอบความร่วมมือสาขาดังกล่าว ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

3.4.2 สาขาสาธารณสุข

มีกลไกการประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโส (ASEAN Senior Officials' Meeting on Health Development–SOMHD) ซึ่งประชุมอย่างน้อยปีละครั้ง และอาจเรียกประชุมสมัยพิเศษเพื่อรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉิน และการประชุมระดับรัฐมนตรี (ASEAN Ministerial Meeting on Health Development–AMMHD) ซึ่งประชุมทุกๆ 2 ปี และอาจเรียกประชุมสมัยพิเศษเพื่อรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉิน นอกจากนี้ความร่วมมือภายในอาเซียนแล้ว อาเซียนยังมีกลไกหารือระดับเจ้าหน้าที่อาวุโสและรัฐมนตรีด้านสาธารณสุขกับประเทศบวกสาม ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ด้วย

ที่ประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสสาธารณสุขได้จัดทำวาระการพัฒนาด้านสาธารณสุขภายหลัง พ.ศ. 2558 (ASEAN Post-2015 Health Development Agenda–APHDA) โดยได้แบ่งกลุ่มประเด็นสาธารณสุขอาเซียนออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่ 1 การส่งเสริมวิถีการดำรงชีวิตที่มีสุขภาพดี (2) กลุ่มที่ 2 การตอบสนองต่อภัยคุกคามด้านสาธารณสุข (3) กลุ่มที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ระบบการเข้าถึงบริการทางสุขภาพ (4) กลุ่มที่ 4 ความปลอดภัยทางอาหาร โดยแต่ละกลุ่มจะมีบทบาทนำในการปฏิบัติตามโครงการและความคิดริเริ่มระดับภูมิภาคในประเด็นด้านสาธารณสุขที่เป็นวาระเร่งด่วน ปัญหาสังคมผู้สูงอายุอยู่ในคณะทำงานความร่วมมือกลุ่มประเด็นสาธารณสุขอาเซียน กลุ่มที่ 1 การส่งเสริมวิถีการดำรงชีวิตที่มีสุขภาพที่ดี

หน่วยงานประสานงานหลักของไทยในกรอบความร่วมมือสาขาสาธารณสุข ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข

3.5 การดำเนินการขององค์กรเฉพาะสาขา (Sectoral Bodies) ของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในปัญหาสังคมผู้สูงอายุ

3.5.1 การดำเนินการขององค์กรเฉพาะสาขาด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนา¹⁰

1) ปัญหาสังคมผู้สูงอายุได้รับการพิจารณาให้เป็นสาขาเร่งด่วนหลักของกรอบยุทธศาสตร์ด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนา พ.ศ. 2554–2558 และ พ.ศ. 2559–2563 (ASEAN Strategic Framework on Social Welfare and Development 2011–2015 และ 2016–2020)

2) ที่ประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนา (ASEAN Senior Officials' Meeting on Social Welfare and Development–SOMSWD) ได้ดำเนินการตามกรอบยุทธศาสตร์ด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนา โดยจัดการประชุมเรื่องการดูแลผู้สูงอายุและการดูแลตนเองของผู้สูงอายุที่บ้านโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : บทบาทของภาครัฐ (Regional Conference on Caring and Self-Caring for the Elderly at Home, Communities Based on their Involvement–the Roles of the Government) นอกจากนี้ ที่ประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนายังได้ริเริ่มการส่งเสริมให้มีสมาคมผู้สูงอายุ (Older People's Associations : OPAs)

3) ที่ประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนาได้ร่วมมือในปัญหาสังคมผู้สูงอายุกับองค์กรเฉพาะสาขาอื่นๆ ของอาเซียนและประเทศคู่เจรจา รวมถึงอาเซียนบวกสาม ซึ่งได้แก่ จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ โดยเข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการในระดับภูมิภาคเรื่องอาเซียนบวกสาม : เราพร้อมสำหรับสังคมผู้สูงอายุหรือยัง (ASEAN Plus Three : Are we Ready for Our Ageing Society?) ซึ่งจัดที่จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 3–5 มีนาคม พ.ศ. 2558 การประชุมดังกล่าวเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ในการขับเคลื่อนบริการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

4) ผู้แทนจากองค์กรเฉพาะสาขา 3 สาขา ได้แก่ สาขาการสวัสดิการสังคมและการพัฒนา สาขาสาธารณสุข และสาขาแรงงาน ได้เข้าร่วมการประชุมเจ้าหน้าที่ระดับสูงอาเซียน–ญี่ปุ่นเกี่ยวกับการดูแลสังคมครั้งที่ 12 (12th ASEAN and Japan High Level Officials' Meeting on Caring Societies) ซึ่งญี่ปุ่นเป็นเจ้าภาพ ระหว่างวันที่ 21–23 ตุลาคม พ.ศ. 2557 ที่กรุงโตเกียว โดยมีประเด็นหลัก คือ ประชาคมที่มีภูมิคุ้มกันสำหรับการสูงอายุอย่างมีศักยภาพ

5) ความร่วมมือระหว่างอาเซียนและเกาหลีได้นำไปสู่การส่งเสริมรูปแบบการดูแลที่บ้านซึ่งได้นำไปใช้จนประสบความสำเร็จในหมู่บ้านในกัมพูชา และในเมียนมาร์

3.5.2 การดำเนินการขององค์กรเฉพาะสาขาด้านสาธารณสุข

1) ที่ประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโส ครั้งที่ 12 (12th ASEAN Senior Officials' Meeting on Health Development–SOMHD) วันที่ 18–19 เมษายน พ.ศ. 2560 รับรองแผนงานของกลุ่ม

¹⁰ SOMSWD Presentation for Regional Expert Forum on Ageing : Session 3, The Role of subregional organizations in the regional review of the Madrid International Plan of Action on Ageing (MIPAA) and the Kuala Lumpur Declaration on Ageing : Empowering Older Persons in ASEAN, [online], 2016, Available from: www.unescap.org/resources/presentation-session-3 [19 July 2017].

ประเด็นสาธารณสุขกลุ่มที่ 1 การส่งเสริมวิถีการดำรงชีวิตที่มีสุขภาพดี พ.ศ. 2559–2563 ซึ่งมีประเด็นความร่วมมือด้านสังคมผู้สูงอายุอยู่ในวาระเร่งด่วนด้านสุขภาพ หัวข้อที่ 6 การส่งเสริมการมีสุขภาพที่ดีและการสูงอายุอย่างมีศักยภาพ ซึ่งคณะทำงานกลุ่มที่ 1 จัดการประชุมเมื่อวันที่ 18–20 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 ณ เมืองเมดาน อินโดนีเซีย¹¹

2) ในที่ประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนบวกสามด้านสาธารณสุข ครั้งที่ 6 (6th ASEAN Plus Three Senior Officials' Meeting on Health Development) วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2559 เห็นชอบให้ประเด็น “การสูงอายุอย่างมีศักยภาพ” เป็น 1 ใน 9 ประเด็นที่เป็นสาขาความร่วมมือเร่งด่วนใน พ.ศ. 2559–2560¹²

3) ในการรายงานความคืบหน้าความร่วมมือด้านสาธารณสุขอาเซียน–ญี่ปุ่นในที่ประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนบวกสามด้านสาธารณสุข ครั้งที่ 6 ปัญหาผู้สูงอายุที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญ ได้แก่ (1) สนับสนุนเรื่องระบบการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมโดยชุมชน ซึ่งรวมไปถึงการสนับสนุนด้านการบริการทางการแพทย์ การจัดหาที่อยู่อาศัย การสนับสนุนด้านการดำรงชีพเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ถึงแม้ว่าจะมีอาการเจ็บป่วย (2) ให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุที่เป็นโรคความจำเสื่อม โดยญี่ปุ่นฝึกคนทำงานที่มีความเชี่ยวชาญด้านการดูแลกลุ่มผู้สูงอายุดังกล่าว (3) ความร่วมมือด้านการสูงอายุอย่างมีศักยภาพในระดับภูมิภาค โดยการจัดการประชุม ASEAN–Japan Active–Ageing Regional Conference ครั้งที่ 1 ณ กรุงจาการ์ตา อินโดนีเซีย เมื่อ พ.ศ. 2557 และในไทย เมื่อ พ.ศ. 2558 โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency: JICA)

3.6 ปัญหาและอุปสรรคของกระทรวงการต่างประเทศในการผลักดันประเด็นการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ

การที่ทุกประเทศในประชาคมอาเซียนต้องเผชิญกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุจึงเป็นวาระสำคัญร่วมกันของประชาคมสังคมและวัฒนธรรม กระทรวงการต่างประเทศเห็นควรผลักดันประเด็นดังกล่าวให้ได้รับความสนใจ และได้รับความร่วมมือจากประเทศสมาชิก เนื่องจากเป็นประเด็นที่เป็นวาระของประชาชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนทั้งภูมิภาค ไทยจะได้รับความร่วมมือด้วยดีจากประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ในการร่วมกันผลักดันประเด็นนี้ให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถนำผลงานดังกล่าวไปขับเคลื่อนความคืบหน้าของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมได้ อย่างไรก็ตาม กระทรวงการต่างประเทศประสบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ ดังนี้

¹¹ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, Report of the 12th Senior Officials' Meeting on Health Development, [ออนไลน์], 2560, แหล่งที่มา: cic.anamai.moph.go.th/ewt_dl_link.php? [19 กรกฎาคม 2560].

¹² กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, Report of the 6th Meeting of ASEAN Plus Three Senior Officials' Meeting on Health Development, [ออนไลน์], 2560, แหล่งที่มา: cic.anamai.moph.go.th/ewt_dl_link.php? [19 กรกฎาคม 2560].

3.6.1 ปัญหาการประสานงาน/การทำงานเชิงบูรณาการระหว่างหน่วยงานของไทย

หน่วยงานของไทยที่รับผิดชอบงานด้านผู้สูงอายุมีหลายหน่วยงาน ดังนี้

3.6.1.1 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ หน่วยงานที่รับผิดชอบความร่วมมือด้านผู้สูงอายุในประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ได้แก่

1) กลุ่มงานอาเซียน กองการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวง เป็นหน่วยประสานงานหลักในการดำเนินงานตามแผนงานประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งเป็นหน่วยประสานงานหลักของกรอบความร่วมมืออาเซียนด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนา ซึ่งมีปัญหาสังคมผู้สูงอายุรวมอยู่ด้วย

2) กรมกิจการผู้สูงอายุ ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2558 โดยยกระดับจากสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ มีอำนาจหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุให้ได้รับสิทธิตามที่กฎหมายกำหนด พัฒนาแผน มาตรการ กลไกในการส่งเสริมสวัสดิภาพ และการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ ในการประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสของคณะมนตรีประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนและการประชุมคณะมนตรีประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ระดับรัฐมนตรี) ซึ่งเป็นการประชุมที่พิจารณาภาพรวมของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในทุกสาขา กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยกองการต่างประเทศจะเป็นผู้แทนไทยในการเข้าร่วม หากมีวาระการพิจารณาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุจะได้รับเชิญให้เข้าร่วมด้วย

3.6.1.2 กระทรวงสาธารณสุข หน่วยงานที่รับผิดชอบความร่วมมือด้านผู้สูงอายุ ได้แก่

1) สำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย เป็นหน่วยงานพัฒนาส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เพื่อเฝ้าระวัง ป้องกัน รักษาฟื้นฟูสุขภาพอนามัยผู้สูงอายุ รวมทั้งการศึกษาวิจัย เพื่อหารูปแบบการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ

2) สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ เป็นหน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ทางการแพทย์ พัฒนาคุณภาพการบริการให้ได้มาตรฐานครอบคลุม โดยมุ่งเน้นการบริการเชิงรุกสู่ชุมชน ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของตนเองผ่านทางระบบสาธารณสุขมูลฐาน รวมทั้งการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุผ่านสื่อต่างๆ

3) กรมสุขภาพจิต เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุ จัดทำโครงการรณรงค์ต่างๆ เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุผ่านสื่อต่างๆ

4) สำนักงานประกันสุขภาพ เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินการให้สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลแก่กลุ่มผู้สูงอายุ

ในการประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสด้านสาธารณสุขและการประชุมรัฐมนตรีด้านสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุขจะเป็นผู้แทนไทยเข้าร่วมการประชุม

นอกจากสองกระทรวงนี้ที่เป็นหน่วยประสานงานหลักของไทยกับองค์กรเฉพาะสาขาของอาเซียนแล้ว ยังมีหน่วยงานอื่นๆ ของไทยที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงแรงงาน (สำนักงานประกันสังคม กรมการจัดหางาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน) กระทรวงมหาดไทย (กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมองค์กรปกครองท้องถิ่นซึ่งดูแลด้านเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ) กระทรวงศึกษาธิการ (สำนัก

บริหารการศึกษานอกโรงเรียน) กรุงเทพมหานคร (ดูแลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร) สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักยุทธศาสตร์สังคม) เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า หน่วยงานภายในประเทศที่รับผิดชอบงานการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุมียหลายหน่วยงาน ทำให้การบูรณาการการทำงานทำได้ไม่ถนัดนัก เกิดอุปสรรคในการดำเนินงานข้ามหน่วยงานภายในประเทศ รวมทั้ง ปัญหาการหาหน่วยงานรับผิดชอบหลักภายในประเทศที่จะดำเนินการผลักดันประเด็นปัญหาสังคมผู้สูงอายุในกรอบอาเซียน ดังนั้น หากกระทรวงการต่างประเทศต้องการผลักดันปัญหาสังคมผู้สูงอายุในกรอบอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศต้องให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องการบูรณาการการทำงานด้านผู้สูงอายุในไทย โดยโน้มน้าวหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในประเทศให้เห็นความสำคัญของการขับเคลื่อนการดำเนินงานในเรื่องดังกล่าวในกรอบอาเซียน โดยให้ทุกหน่วยงานมีความเข้าใจตรงกันเรื่องทำของไทยและผลประโยชน์หลักที่ไทยต้องการผลักดันในเวทีอาเซียน

3.6.2 ปัญหาการประสานงาน/การทำงานเชิงบูรณาการระหว่างองค์กรเฉพาะสาขาของอาเซียน

ปัญหาสังคมผู้สูงอายุในประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนอยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรเฉพาะสาขา 2 สาขา ได้แก่ สาขาสวัสดิการสังคมและการพัฒนา และสาขาสาธารณสุข แม้ว่าทั้งสององค์กรจะให้ความสำคัญกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุโดยกำหนดให้เป็นวาระเร่งด่วน แต่ทั้งสององค์กรก็มีแผนงานเป็นของตนเอง โดยไม่มีการบูรณาการแผนงานและโครงการระหว่างกันในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ นอกจากนี้ การที่ปัญหาสังคมผู้สูงอายุอยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรเฉพาะสาขาของอาเซียนสองสาขา หน่วยงานไทยสองหน่วยงานที่เป็นหน่วยประสานงานหลักขององค์กรเฉพาะสาขาดังกล่าวก็ไม่ได้บูรณาการแผนงานหรือโครงการระหว่างกัน โดยแต่ละหน่วยงานก็ให้ความสำคัญกับการดำเนินการตามภารกิจหลักในกรอบการประชุมของสาขาก่อน และผลักดันปัญหาดังกล่าวในกรอบการประชุมของตนเองโดยไม่ได้มองภาพรวมและไม่ได้บูรณาการความร่วมมือของการขับเคลื่อนประเด็นการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุให้เป็นประเด็นความร่วมมือระดับภูมิภาคในกรอบประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

3.6.3 ปัญหาการผลักดันประเด็นความร่วมมือในประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนซึ่งกระทรวงการต่างประเทศไม่ได้เป็นหน่วยประสานงานหลัก

แม้ว่ากระทรวงการต่างประเทศจะเห็นความสำคัญของปัญหาสังคมผู้สูงอายุว่าเป็นปัญหาที่เป็นผลประโยชน์ร่วมกันของประเทศสมาชิกอาเซียนและมีศักยภาพที่จะได้รับความร่วมมือจากประเทศสมาชิกทุกประเทศ หากผลักดันสำเร็จสามารถนำไปขับเคลื่อนประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนได้ แต่กระทรวงการต่างประเทศไม่ใช่หน่วยงานที่รับผิดชอบหลักในประเด็นการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาค ตลอดจนไม่ได้เป็นหน่วยประสานงานหลักขององค์กรเฉพาะสาขาของอาเซียนที่รับผิดชอบงานด้านผู้สูงอายุ ทำให้กระทรวงการต่างประเทศไม่มีเวทีผลักดันปัญหาสังคมผู้สูงอายุในประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน อย่างไรก็ตาม กระทรวงการต่างประเทศส่งผู้แทนเข้าร่วมการประชุมขององค์กรเฉพาะสาขา

ของอาเซียนทั้งสององค์กรทำให้เห็นภาพรวมและสามารถติดตามความคืบหน้าของปัญหาสังคมผู้สูงอายุที่ได้รับการผลักดันในเวทีทั้งสองได้ ดังนั้น หากกระทรวงการต่างประเทศจะผลักดันประเด็นนี้ในเวทีที่ไม่ได้เป็นหน่วยประสานงานหลัก กระทรวงการต่างประเทศจะต้องโน้มน้าวให้หน่วยประสานงานหลักภายในประเทศเห็นความสำคัญของประเด็นปัญหาการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุและให้ความร่วมมือในการผลักดันประเด็นดังกล่าวในกรอบการประชุมขององค์กรเฉพาะสาขาของอาเซียนต่อไป

3.6.4 ปัญหาปฏิญญาอาเซียนไม่ก่อให้เกิดพันธกรณีที่ประเทศสมาชิกจะต้องปฏิบัติตาม

อาเซียนได้ออกปฏิญญาว่าด้วยปัญหาสังคมผู้สูงอายุ 2 ฉบับ ได้แก่ (1) ปฏิญญาบรูไนดารุส- ซาลามว่าด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว : การดูแลผู้สูงอายุ (Brunei Darussalam Declaration on Strengthening Family Institution : Caring for the Elderly) (2). ปฏิญญาควาลาลัมเปอร์ว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ : การเพิ่มขีดความสามารถของผู้สูงอายุในอาเซียน (Kuala Lumpur Declaration on Ageing : Empowering Older persons in ASEAN) ซึ่งไม่ได้ก่อให้เกิดพันธกรณีที่ประเทศสมาชิกต้องปฏิบัติตาม แต่ขึ้นกับความพร้อมและความสมัครใจของประเทศสมาชิก จะเห็นได้ว่าในปฏิญญาควาลาลัมเปอร์ว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ: การเพิ่มขีดความสามารถของผู้สูงอายุในอาเซียนได้ระบุว่า “สนับสนุนการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมซึ่งนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ ขึ้นกับกฎหมาย นโยบาย และแผนงานของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียน” ดังนั้น ประเทศสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศสามารถดำเนินงานด้านผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับนโยบายภายในประเทศของตน โดยยังไม่จำเป็นต้องมีแผนงานร่วมกันในระดับภูมิภาค

3.7 บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศในการผลักดันปัญหาสังคมผู้สูงอายุในอาเซียน

เมื่อพิจารณาปัญหาและอุปสรรคในการผลักดันปัญหาการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุในประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศเห็นความจำเป็นที่จะต้องอาศัยบริบทความร่วมมือในกรอบอาเซียนอื่นที่สามารถแสดงบทบาทผลักดันปัญหาสังคมผู้สูงอายุให้ได้รับการพิจารณาและมีการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม โดยเห็นว่า นอกจากความร่วมมือจากประเทศสมาชิกอาเซียนแล้ว การแสวงหาพันธมิตรกับอาเซียนบวกสาม (จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้) ซึ่งมีองค์ความรู้ และประสบการณ์ในการบริหารจัดการปัญหาสังคมผู้สูงอายุให้เข้ามามีส่วนร่วมกับอาเซียนในการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมสูงอายุในอาเซียนจะช่วยยกระดับศักยภาพของการดำเนินการแก้ปัญหาดังกล่าวได้ ดังนั้น กระทรวงการต่างประเทศจึงริเริ่มให้มีการจัดทำเอกสารแนวคิดเกี่ยวกับการออกแถลงการณ์อาเซียนบวกสามว่าด้วย “สูงอายุอย่างมีศักยภาพ” (ASEAN Plus Three Statement on Active Ageing) เพื่อให้เป็นจุดเริ่มต้นในการแสวงหาความร่วมมือในการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ และได้ประชุมหารือร่วมกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข เนื่องจากกระทรวงการต่างประเทศเห็นประโยชน์ที่จะได้จาก การผลักดันให้มีการออกแถลงการณ์ดังกล่าว ดังนี้¹³

¹³ กรมอาเซียน, ข้อมูลภูมิหลังของแถลงการณ์อาเซียนบวกสามว่าด้วยสูงอายุอย่างมีศักยภาพ, กรกฎาคม 2559.

1) เป็นการแสดงบทบาทนำของไทยในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุในระดับผู้นำในกรอบอาเซียนบวกสามเป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นปัญหาท้าทายอย่างมากสำหรับอาเซียน รวมทั้ง จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้

2) ผลักดันให้เกิดความตระหนักรู้และการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุของไทยและประชาคมอาเซียน ซึ่งเป็นสิ่งท้าทายสำคัญของการรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันของไทยและอาเซียน

3) ส่งเสริมให้ไทยเป็นประเทศที่มีองค์ความรู้และแบบอย่างในการบริหารจัดการสังคมผู้สูงอายุอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งไทยผลักดันรูปแบบการดูแลโดยชุมชน (community based model) และประสงค์จะแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติ ประสบการณ์ และนโยบายกับประเทศบวกสามที่มีองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญเพื่อสนับสนุนการดำเนินการภายในประเทศ เนื่องจากการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลที่อยู่ภายใต้นโยบายการลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ¹⁴ และเป็นหนึ่งในประเด็นปฏิรูปประเทศที่มีความสำคัญเร่งด่วน ส่งเสริมให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ครอบคลุมสำหรับคนทุกช่วงอายุ (inclusive society)

4) สนับสนุนยุทธศาสตร์การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเรื่องการเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์ สุขภาพ นวัตกรรม และการเป็นผู้ประกอบการ เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุเป็นตลาดที่สำคัญและมีผลในการขับเคลื่อนการพัฒนาทางเศรษฐกิจในอนาคต และการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สำหรับสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ ลดภาระค่าใช้จ่ายด้านสาธารณสุขและสวัสดิการสังคม

เมื่อคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับข้างต้น เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 กระทรวงการต่างประเทศได้เสนอเอกสารแนวคิดเกี่ยวกับการออกแถลงการณ์อาเซียนบวกสามว่าด้วย “สูงอายุอย่างมีศักยภาพ” (ASEAN Plus Three Statement on Active Ageing) ต่อที่ประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนและต่อที่ประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนบวกสาม ณ เวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งข้อเสนอของไทยได้รับการสนับสนุนด้วยดี และต่อมา เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 รัฐมนตรีต่างประเทศของไทยได้เสนอเอกสารแนวคิดดังกล่าวต่อที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนและที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนบวกสาม และได้รับการสนับสนุนให้เสนอให้ผู้นำประเทศสมาชิกออกแถลงการณ์อาเซียนบวกสามว่าด้วย “สูงอายุอย่างมีศักยภาพ”

กระทรวงการต่างประเทศได้จัดทำร่างแถลงการณ์ดังกล่าวจากประเด็นหลักในเอกสารแนวคิด และเวียนให้หน่วยงานภายในประเทศที่เกี่ยวข้องพิจารณา จากนั้นจึงเวียนให้ประเทศสมาชิกอาเซียนและประเทศบวกสามให้ข้อคิดเห็นต่อแถลงการณ์ตามลำดับ โดยมีวัตถุประสงค์ในการผลักดันการออกแถลงการณ์ ดังนี้

¹⁴ คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีแถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ข้อ 3.4, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 131 ตอนพิเศษ 180 ง. วันศุกร์ที่ 12 กันยายน 2557, หน้า 5.

1) เพื่อแสดงบทบาทของไทยในการให้ความสำคัญกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลในการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ อันเป็นเป้าหมายหลักประการหนึ่งของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ

2) ในกรอบอาเซียน แถลงการณ์ดังกล่าวจะเป็นการต่อยอดจากปฏิญญาบัวลาห์เปอร์ว่าด้วยปัญหาผู้สูงอายุที่ผู้นำอาเซียนรับรองเมื่อ พ.ศ. 2558 มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ยืนยันเจตนารมณ์ (ระดับผู้นำ) ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุในภูมิภาค (2) ส่งเสริมขีดความสามารถของอาเซียนในการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ และ (3) ส่งเสริมการใช้แนวทางแบบองค์รวม และเสริมสร้างความเป็นหุ้นส่วนกับทุกภาคส่วนในการจัดการกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ

ต่อมาเมื่อวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2559 กระทรวงการต่างประเทศประสบความสำเร็จในการผลักดันให้ผู้นำอาเซียนบวกรับรองแถลงการณ์เรื่อง “สูงอายุอย่างมีศักยภาพ” เพื่อเป็นแนวทางการร่วมมือระหว่างกัน นับเป็นครั้งแรกที่ผู้นำอาเซียนบวกรับรองแถลงการณ์เกี่ยวกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ โดยเห็นพ้องกันที่จะเพิ่มพูนความร่วมมือในการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ โดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมตามแนวทางที่เป็นองค์รวมใน 3 ด้าน ได้แก่ (1) การดูแลผู้สูงอายุทั้งในด้านสังคมและด้านสาธารณสุข (2) การเพิ่มพูนศักยภาพทางเศรษฐกิจ และ (3) การเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยซึ่งรวมถึงการพัฒนาอารยสถาปัตย์และการนำวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่จะส่งเสริมการพึ่งพาตนเองและสามารถใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ อันจะนำไปสู่การเป็นประชาคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน

แถลงการณ์ดังกล่าวจะเสริมสร้างความตระหนักรู้และการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุของไทยและประชาคมอาเซียน ส่งเสริมให้ไทยเป็นประเทศที่มีองค์ความรู้และเป็นหนึ่งในแบบอย่างของการบริหารจัดการสังคมผู้สูงอายุ โดยการให้ชุมชนร่วมดูแลซึ่งไทยมีความเชี่ยวชาญ เตรียมความพร้อมในการเสริมสร้างขีดความสามารถในการดูแลผู้สูงอายุ ลดรายจ่ายของรัฐด้านสาธารณสุขและสวัสดิการสังคม เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในการเป็นศูนย์กลางด้านการส่งเสริมสุขภาพ ขับเคลื่อนการพัฒนาทางเศรษฐกิจในตลาดอาเซียนบวกรวม และสอดคล้องกับนโยบายประชารัฐที่จะร่วมดำเนินการตามแถลงการณ์ดังกล่าว รวมทั้งเน้นส่งเสริมการแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ระหว่างกัน แถลงการณ์ฉบับนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของความสำเร็จของไทยในการปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ประชาคมอาเซียน ค.ศ. 2025 มุ่งหน้าไปด้วยกัน โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ซึ่งรวมถึงผู้สูงอายุ¹⁵

3.8 บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศในการผลักดันให้แถลงการณ์ “สูงอายุอย่างมีศักยภาพ” มีผลในทางปฏิบัติเพื่อใช้ขับเคลื่อนปัญหาสังคมผู้สูงอายุในประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

แม้ว่ากระทรวงการต่างประเทศจะสามารถผลักดันให้ผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนบวกรวมออกแถลงการณ์ “สูงอายุอย่างมีศักยภาพ” ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการผลักดันประเด็นการ

¹⁵ กระทรวงการต่างประเทศ, นายกรัฐมนตรีประสบความสำเร็จในการผลักดันแถลงการณ์อาเซียนบวกรวมเรื่อง “สูงวัยอย่างมีศักยภาพ, ข่าวสารนิเทศ [ออนไลน์], กันยายน 2559, แหล่งที่มา: <http://www.mfa.go.th/media-center/14/70061> [20 กรกฎาคม 2560].

เตรียมความพร้อมในการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุภายใต้กรอบอาเซียนและขยายไปในกรอบอาเซียนบวกสามให้กลับมาอยู่ในความสนใจของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน แต่การออกแถลงการณ์ซึ่งไม่มีพันธกรณีให้ประเทศสมาชิกต้องปฏิบัติตามจะไม่มีคามหมายใดๆ หากไม่มีการนำแถลงการณ์ไปสู่การปฏิบัติที่มีผลอย่างเป็นทางการ

ดังนั้น กระทรวงการต่างประเทศจึงต้องดำเนินการเชิงรุกอย่างต่อเนื่องเพื่อขับเคลื่อนให้มีการปฏิบัติตามแถลงการณ์ “สูงอายุอย่างมีศักยภาพ” เพื่อยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุอันเป็นการดำเนินการเพื่อตอบสนองแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุมีอิสระจากความขาดแคลนและอิสระที่จะได้ในสิ่งที่ต้องการ (freedom from want) โดยเริ่มจากการหารือเรื่องการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุกับหน่วยงานภายในประเทศที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาหน่วยงานรับผิดชอบหลักที่พร้อมจะขับเคลื่อนให้มีการปฏิบัติตามแถลงการณ์ในกรอบอาเซียน จากนั้นจึงจัดประชุมคณะกรรมการอาเซียนแห่งชาติ โดยเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วม เพื่อให้ได้ทำที่ร่วมกันที่ชัดเจนของหน่วยงานภายในประเทศเรื่องการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุก่อนนำไปผลักดันในกรอบอาเซียนเพื่อขับเคลื่อนให้ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนมีความก้าวหน้าต่อไป

บทที่ 4

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

4.1 สรุปผลการศึกษา

ปัญหาสังคมผู้สูงอายุเป็นประเด็นท้าทายในสังคมโลกและในอาเซียน ทุกประเทศในประชาคมอาเซียนจะต้องเผชิญกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศในอาเซียนจะมีระยะเวลาที่ต่างกัน แต่จำนวนสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามบริบทของแต่ละประเทศ จากการคาดการณ์ของสหประชาชาติ ใน พ.ศ. 2583 ทุกประเทศในประชาคมอาเซียนจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ¹⁶ ดังนั้น การเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุจะเป็นวาระสำคัญร่วมกันของประเทศสมาชิกอาเซียน หากไทยสามารถผลักดันประเด็นนี้สำเร็จย่อมถือว่าไทยได้ผลักดันประเด็นที่เป็นวาระของประชาชนซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนทั้งภูมิภาค การผลักดันประเด็นปัญหาสังคมผู้สูงอายุจะช่วยส่งเสริมผลประโยชน์ของทุกประเทศรวมทั้งไทย และการที่ไทยผลักดันประเด็นดังกล่าวสำเร็จย่อมถือได้ว่าไทยมีส่วนในการขับเคลื่อนประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนซึ่งจะช่วยส่งเสริมบทบาทของไทยในภูมิภาคได้

อย่างไรก็ดี โดยที่หน่วยงานที่รับผิดชอบประเด็นการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุของไทยและอาเซียนมีหลายหน่วยงานจึงมีความจำเป็นที่จะต้องบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กระทรวงการต่างประเทศต้องดำเนินการเชิงรุกเพื่อนำแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญของปัญหาและพร้อมจะผลักดันประเด็นดังกล่าวร่วมกันในเวทีอาเซียน ทั้งนี้ การผลักดันปัญหาสังคมผู้สูงอายุในอาเซียนต้องคำนึงถึงการบูรณาการการทำงานของอาเซียนเช่นกัน เนื่องจากมีองค์กรเฉพาะสาขาของอาเซียน 2 องค์กรที่รับผิดชอบปัญหาสังคมผู้สูงอายุ คือ สาขาสวัสดิการสังคมและการพัฒนา และสาขาสาธารณสุข ซึ่งทั้งสององค์กรเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าวแต่ไม่มีการบูรณาการแผนงานและโครงการระหว่างกัน

ดังนั้น เพื่อเร่งรัดการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุในประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศได้ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและในอาเซียนเพื่อผลักดันการออกแถลงการณ์ในระดับผู้นำอาเซียนบวกสามเรื่อง “สูงอายุอย่างมีศักยภาพ” เพื่อยืนยันเจตนารมณ์ระดับผู้นำในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุในภูมิภาค ส่งเสริมขีดความสามารถของอาเซียนในการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ และเสริมสร้างความเป็นหุ้นส่วนกับทุกภาคส่วนในการจัดการกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ และเมื่อมีการออกแถลงการณ์แล้ว กระทรวงการต่างประเทศต้องผลักดันให้แถลงการณ์ดังกล่าวมีผลในทางปฏิบัติ ซึ่งจะนำไปสู่การขับเคลื่อนความคืบหน้าของความร่วมมือด้านปัญหาสังคมผู้สูงอายุในประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

¹⁶ United Nations, *World Population Prospect, the 2010 Revision*.

4.2 ข้อเสนอแนะ

4.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การพิจารณาประเด็นความร่วมมือที่จะนำไปผลักดันในประชาคมอาเซียนควรเป็นประเด็นที่ประเทศสมาชิกทุกประเทศเห็นประโยชน์ร่วมกัน โดยเป็นประเด็นที่มีความสมดุลระหว่างผลประโยชน์แห่งชาติและผลประโยชน์แห่งภูมิภาค เพื่อจะได้รับความร่วมมือจากประเทศสมาชิกทุกประเทศในการผลักดันให้ประเด็นดังกล่าวเป็นวาระสำคัญของความร่วมมือในระดับภูมิภาค และเมื่อดำเนินการสำเร็จจะก่อให้เกิดประโยชน์กับภูมิภาค และส่งเสริมผลประโยชน์ของประเทศสมาชิกทุกประเทศ รวมทั้งผลประโยชน์ของไทยในระยะยาว

2) หากกระทรวงการต่างประเทศต้องการให้ไทยรักษาบทบาทนำในประชาคมอาเซียน และจะใช้ประชาคมอาเซียนเป็นเวทีสำหรับการส่งเสริมผลประโยชน์หรือต่อยอดนโยบายสำคัญของไทย มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภายในประเทศที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่มีความคาบเกี่ยวระหว่างหน่วยงาน เพื่อที่จะได้มีความเข้าใจตรงกันเรื่องท่าทีของไทย และผลประโยชน์หลักที่ไทยต้องการผลักดันและสามารถสร้างพลังร่วมที่มีประสิทธิภาพในการผลักดันประเด็นที่มีความสำคัญต่อไทยในเวทีอาเซียนเพื่อเสริมสร้างบทบาทนำของไทยในการขับเคลื่อนให้อาเซียนมีความก้าวหน้า

3) การขับเคลื่อนอาเซียนให้เป็นประชาคมที่มีความเข้มแข็งและก้าวหน้า นอกจาก จะต้องการความร่วมมืออย่างมากจากประเทศสมาชิกอาเซียนแล้ว การดำเนินการโน้มน้าวชักจูงประเทศ อื่นๆ เช่น ประเทศบรูไนดารุสซาลาม หรือประเทศคูเวตที่มีองค์ความรู้และประสบการณ์เข้ามาร่วมมือด้วยได้ ก็จะเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญในการขับเคลื่อนประชาคมอาเซียนอีกทางหนึ่ง

4) กระทรวงการต่างประเทศควรรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุในประชาคมอาเซียนซึ่งไทยเป็นผู้ริเริ่มในเวทีประชุมสหประชาชาติด้วย เพื่อส่งเสริมบทบาทของไทยในเวทีโลก เนื่องจากการจัดตั้งศูนย์อาเซียนเพื่อผู้สูงอายุอย่างมีศักยภาพและนวัตกรรม (ASEAN Centre for Active Ageing and Innovation) ในไทย จะเป็นผลงานที่มีความโดดเด่นในทิศทางที่สอดคล้องและตอบสนองต่อเป้าหมายของการพัฒนาผู้สูงอายุภายใต้แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ (The Madrid International Plan of Action on Ageing) ที่ได้กำหนดเป้าหมายหลักของการพัฒนาผู้สูงอายุใน 3 ประเด็น คือ ผู้สูงอายุกับการพัฒนา สูงอายุอย่างมีสุขภาพดีและมีสุขภาวะ และการสร้างความมั่นใจว่าจะมีสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุน ซึ่งแผนปฏิบัติการดังกล่าวเป็นพันธกรณีที่ประเทศภาคีองค์การสหประชาชาติยึดถือเป็นเป้าหมายของการดำเนินงานด้านปัญหาสังคมผู้สูงอายุ และร่วมกำหนดทิศทางกลยุทธ์ของการพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายดังกล่าวร่วมกัน

4.2.2 ข้อเสนอแนะในการดำเนินการ

เพื่อสานต่อความพยายามของกระทรวงการต่างประเทศในการริเริ่มให้มีความร่วมมืออาเซียนบรูไนดารุสซาลาม โดยการออกแถลงการณ์ในระดับผู้นำเรื่องการสูงอายุอย่างมีศักยภาพเพื่อผลักดันการขับเคลื่อนปัญหาสังคมผู้สูงอายุของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนให้มีความคืบหน้า นั้น กระทรวงการต่างประเทศควรดำเนินการ ดังนี้

1) การดำเนินการระยะสั้น กระทรวงการต่างประเทศควรเชิญหน่วยงานภายในประเทศที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุมาหารือเพื่อที่จะได้มีความเข้าใจตรงกันเรื่องท่าทีของไทย และผลประโยชน์หลักที่ไทยต้องการผลักดัน และเพื่อหาแนวร่วมและหน่วยงานรับผิดชอบหลักในการผลักดันให้ประเด็นการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุเป็นวาระที่ไทยจะผลักดันต่อไปในเวทีอาเซียน โดยใช้แถลงการณ์อาเซียนบวกสามดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของความร่วมมือ โดยตั้งเป้าหมายว่าควรผลักดันให้เกิดผลสำเร็จเป็นรูปธรรมในช่วงเวลาที่ไทยเป็นประธานอาเซียนใน พ.ศ. 2562 ทั้งนี้ การจัดตั้งศูนย์อาเซียนเพื่อผู้สูงอายุอย่างมีศักยภาพและนวัตกรรม (ASEAN Centre for Active Ageing and Innovation) น่าจะเป็นผลลัพธ์จากการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด เพราะนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนไทยและประชาชนอาเซียนแล้ว ยังสามารถผลักดันนโยบายอาเซียนที่จะสร้างผลประโยชน์ให้กับไทยและประเทศสมาชิกด้วย ทั้งนี้ การจัดประชุมหารือดังกล่าว มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการผลักดันให้มีการจัดตั้งศูนย์อาเซียนเพื่อผู้สูงอายุอย่างมีศักยภาพและนวัตกรรมในไทยในปีที่ไทยเป็นประธานอาเซียนและเพื่อหาหน่วยงานรับผิดชอบหลักที่มีความพร้อมในการจัดตั้งศูนย์ดังกล่าว เนื่องจากปัญหาสังคมผู้สูงอายุมีความคาบเกี่ยวระหว่างหลายหน่วยงาน รวมทั้งเพื่อหารือแนวทางการดำเนินงานขั้นต่อไป เช่น อาจมีการจัดตั้งกลุ่มแกนหลัก (core group) และอาจพิจารณาใช้คณะกรรมการอาเซียนแห่งชาติ เป็นกลไกทางนโยบายเพื่อเชื่อมโยงกับวาระแห่งชาติอื่นๆ และนำรายงานเสนอนายกรัฐมนตรี พิจารณาผลักดันให้เป็นนโยบายของไทย และให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นหารือให้ที่ประชุมสุดยอดอาเซียน ให้ความเห็นชอบกับการจัดตั้งศูนย์ดังกล่าวต่อไป

2) การดำเนินการระยะกลาง ร่วมมือกับหน่วยงานรับผิดชอบหลักที่มีความพร้อมในการจัดตั้งศูนย์อาเซียนเพื่อผู้สูงอายุอย่างมีศักยภาพและนวัตกรรมและผลักดันแผนการจัดตั้งศูนย์ดังกล่าวในการประชุมองค์กรเฉพาะสาขาที่เกี่ยวข้องของอาเซียน เพื่อให้อาเซียนสนับสนุนการจัดตั้งและการดำเนินงานของศูนย์ดังกล่าวในฐานะเป็นศูนย์ความร่วมมือด้านผู้สูงอายุในระดับภูมิภาค โดยกระทรวงการต่างประเทศควรดำเนินการ ดังนี้

(1) ร่วมมือกับหน่วยงานรับผิดชอบหลักในการยกร่างเอกสารแนวคิด ระบุขอบเขตอำนาจหน้าที่ของศูนย์อาเซียนเพื่อผู้สูงอายุอย่างมีศักยภาพและนวัตกรรม โดยมีเป้าหมายที่จะให้เป็นศูนย์ในระดับภูมิภาคที่มีหน้าที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม รวมทั้ง การทำวิจัยเกี่ยวกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนการกำหนดนโยบายในระดับชาติและระดับภูมิภาค ทั้งนี้ศูนย์ที่จะจัดตั้งขึ้นควรดำเนินการโดยใช้แนวทางแบบองค์รวม เช่น มีการเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางการแพทย์ การพัฒนาทรัพยากรบุคคล เชื่อมโยงประเด็นนวัตกรรมและอารยสถาปัตย์ ตลอดจนเป็นกลไกในระดับภูมิภาคที่จะเชื่อมโยงและประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของประเทศอาเซียน ประเทศบวกสาม ประเทศคู่เจรจา องค์กรระหว่างประเทศ และองค์กรระดับภูมิภาค เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนการปฏิบัติที่ดี และเพิ่มขีดความสามารถในการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุ หน่วยงานรับผิดชอบหลักจะนำเอกสารแนวคิดดังกล่าวเสนอให้องค์กรเฉพาะสาขาของอาเซียนให้ความเห็นชอบและมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการจัดตั้งและการดำเนินงานของศูนย์ดังกล่าวในฐานะศูนย์ความร่วมมือด้านผู้สูงอายุในระดับภูมิภาค

(2) เตรียมแผนงบประมาณเพื่อเปิดทำการและบริหารงานของศูนย์ดังกล่าว จากประสบการณ์การก่อตั้งศูนย์ต่างๆ ของอาเซียนในไทย โดยเฉพาะศูนย์ที่ไทยได้ประโยชน์ ไทยไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเป็นผู้รับผิดชอบงบประมาณในขั้นเริ่มต้นได้ แต่ในระยะต่อไปจะเปิดกว้างให้ประเทศอื่นๆ ที่สนใจมาร่วมกิจกรรม และร่วมให้การสนับสนุนทางการเงินโดยสมัครใจ และน่าจะพัฒนาหุ้นส่วนความร่วมมือกับธนาคารโลก องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency : JICA) และองค์การอนามัยโลก (World Health Organization : WHO) ต่อไป

3) การดำเนินการระยะยาว กระทรวงการต่างประเทศควรบูรณาการความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมวางแผนการดำเนินงานของศูนย์อาเซียนเพื่อผู้สูงอายุอย่างมีศักยภาพและนวัตกรรม โดยกำหนดเปิดศูนย์ดังกล่าว ใน พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นปีที่ไทยเป็นประธานอาเซียน ทั้งนี้ ภายหลังจากเปิดศูนย์ กระทรวงการต่างประเทศและหน่วยงานรับผิดชอบหลักจะต้องดำเนินการขับเคลื่อนให้ศูนย์ดำเนินการต่อไปได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

ความร่วมมือด้านการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุโดยการจัดตั้งศูนย์ดังกล่าว จะส่งเสริมให้ไทยเป็นประเทศที่มีองค์ความรู้และเป็นแบบอย่างในการบริหารจัดการสังคมผู้สูงอายุอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งไทยผลักดันรูปแบบการดูแลโดยชุมชน และต้องการจะแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติ ประสบการณ์กับประเทศบวกสามที่มีองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญ เพื่อสนับสนุนการดำเนินการระดับประเทศและระดับภูมิภาค

การเสริมสร้างรากฐานแห่งความร่วมมือในอาเซียน ประเทศสมาชิกจำเป็นต้องผลักดันความร่วมมือในสาขาต่างๆ ให้มีความก้าวหน้า และสามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของประชาชน โดยพัฒนาความร่วมมือในเชิงคุณภาพ เพื่อให้ประชาชนทุกระดับมีจิตสำนึกของความเป็นประชาคมอาเซียนมากยิ่งขึ้น โดยเห็นว่าอาเซียนเป็นองค์กรที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในภูมิภาคได้ ทั้งนี้ บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศในการผลักดันให้มีการเตรียมการรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุจึงเป็นการขับเคลื่อนให้ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนเดินหน้าต่อไปอย่างมั่นคงและประชาชนได้ประโยชน์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักการก้าวไปข้างหน้าด้วยกันกับประเทศสมาชิกโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง และทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นหลักการตามวิสัยทัศน์ประชาคมอาเซียน พ.ศ. 2568 และเป็นไปตามวิสัยทัศน์ของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน พ.ศ. 2568 ที่มีเป้าหมายในการเป็นประชาคมที่เกี่ยวข้อง เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ครอบคลุม ยั่งยืน มีภูมิคุ้มกัน และมีพลวัต

บรรณานุกรม

หนังสือ

กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. แผนงานการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ค.ศ. 2009-2015. กรุงเทพมหานคร: บริษัทคาริสม่า มีเดีย จำกัด, 2555.

กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. อาเซียน 2025 : มุ่งหน้าไปด้วยกัน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพจเมคเกอร์ จำกัด, 2559.

สุชาติ ทวีสิทธิ์, มาลี สันภูวรรณ และศุทธิดา ชวนวัน. ประชากรและสังคม 2556 : ประชากรและสังคมในอาเซียน ความท้าทายและโอกาส. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2556.

Collins, Alan. Contemporary Security Studies. Oxford: Oxford University Press, 2007.

United Nations Development Program : UNDP. Human Development Report. New York: Oxford University Press, 1994.

บทความในวารสาร

Gubhaju, B.B. Demographic Transition in Southern Asia : Challenges and Opportunities. Asia-Pacific Population Journal. 26 (2011) : 3.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. นายกรัฐมนตรีประสบความสำเร็จในการผลักดันแถลงการณ์อาเซียนบวกสามเรื่อง “สูงวัยอย่างมีศักยภาพ. [ออนไลน์]. 2559. แหล่งที่มา: <http://www.mfa.go.th/media-center/14/70061> [20 กรกฎาคม 2560].

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. Report of the 12th Senior Officials’ Meeting on Health Development. [ออนไลน์]. 2560. แหล่งที่มา: http://cic.anamai.moph.go.th/ewt_dl_link.php? [19 กรกฎาคม 2560].

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. Report of the 6th Meeting of ASEAN Plus Three Senior Officials’ Meeting on Health Development. [ออนไลน์]. 2560. แหล่งที่มา : http://cic.anamai.moph.go.th/ewt_dl_link.php? [19 กรกฎาคม 2560].

พิมพ์ราไพ พันธุ์ชาติกุล. สังคมสูงวัย : ประเด็นท้าทายใหม่ของอาเซียน. [ออนไลน์]. 2558. แหล่งที่มา: <http://www.aseanhai.net/ewt-news.php?nid.> [20 กรกฎาคม 2560].

SOMSWD Presentation for Regional Expert Forum on Ageing : Session 3. The Role of subregional organizations in the regional review of the Madrid International Plan of Action on Ageing (MIPAA) and the Kuala Lumpur Declaration on Ageing : Empowering Older Persons in ASEAN. [Online]. 2016. Available from: [www.unescap.org/resources/presentation-session 3.](http://www.unescap.org/resources/presentation-session%203) [2017, July 19].

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวอัจฉราพรรณ ยาวะประภาช
ประวัติการศึกษา	– อักษรศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย – รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การระหว่างประเทศและการทูต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2536	เจ้าหน้าที่การทูต 4 สำนักงานเลขานุการกรม กรมอาชญาวิทยา
พ.ศ. 2540	เจ้าหน้าที่การทูต 5-6 กองนโยบายและวางแผน สำนักงานปลัดกระทรวง
พ.ศ. 2543	กงสุล สถานกงสุลใหญ่ ณ นครคุนหมิง
พ.ศ. 2547	เจ้าหน้าที่การทูต 6 กองแปซิฟิกใต้ กรมอเมริกาและแปซิฟิกใต้
พ.ศ. 2553	นักการทูตชำนาญการ (ที่ปรึกษา) สำนักงานเลขานุการกรม กรมอเมริกาและแปซิฟิกใต้
พ.ศ. 2555	รองกงสุลใหญ่ สถานกงสุลใหญ่ ณ นครโอซากา
พ.ศ. 2559	นักการทูตชำนาญการพิเศษ กองสังคมและวัฒนธรรม กรมอาชญาวิทยา
พ.ศ. 2560-ปัจจุบัน	นักการทูตชำนาญการพิเศษ สำนักงานเลขานุการกรม กรมอาชญาวิทยา
ทุนการศึกษา	
พ.ศ. 2531	ทุน Colombo หลักสูตร English Language Intensive Course for Thai Government Officials, University of Sydney, Australia
พ.ศ. 2539	ทุน Chevening หลักสูตร Foreign Service Programme, University of Oxford, United Kingdom
พ.ศ. 2554	ทุน JUSMAG THAI หลักสูตร Advanced Security Cooperation, Asia Pacific Centre for Security Studies (APCSS), Hawaii, USA
ตำแหน่งปัจจุบัน	นักการทูตชำนาญการพิเศษ สำนักงานเลขานุการกรม กรมอาชญาวิทยา